

HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN BİREYLERİN GÖZÜYLE TÜRKİYE'DE HAFIZLIK EĞİTİMİ (NİTEL BİR ARAŞTIRMA)

Hifz Education in Türkiye Eyes of Individuals Receive Hifz Education
(A Qualitative Research)

HÜSEYİN ALGUR

ARŞ. GÖR. DR., GİRESUN ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ.
huseyin.algur@giresun.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
16 Mayıs / May 2018

Kabul Tarihi / Accepted
23 Mayıs / May 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Algur, Hüseyin "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)-Hifz Education In Türkiye Eyes Of Individuals Receive Hifz Education (A Qualitative Research)" Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5, sy.8 (Haziran/ June 2018)

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi-Kilis 7 Aralık University Journal of The Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions
ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

HAFIZLIK EĞİTİMİ ALAN BİREYLERİN GÖZÜYLE TÜRKİYE'DE HAFIZLIK EĞİTİMİ (NİTEL BİR ARAŞTIRMA)

Özet

Hafızlık eğitimi, İslam eğitim tarihinin ilk dönemlerinden günümüze kadar devam eden bir eğitimidir. İlk dönemlerde Kur'an'ın korunması amacıyla başlayan bu eğitim, günümüzde de farklı amaçlarla birlikte devam etmektedir. Nitel yöntem kapsamında hazırlanan bu araştırma ile hafızlık eğitimi alan bireylerden hafızlık eğitiminin öncesi, sonrası ve hali hazırda devam eden süreciyle ilgili derinlemesine bilgi alınmıştır. Araştırma kapsamında farklı illerden 43 bireyle görüşme yapılmıştır. Görüşmede elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle elde edilmiştir. Nitel verilerle hafızlık eğitimi öncesinde bu eğitime nasıl bir anlam yüklediği; hangi amaçlarla ve nasıl karar verildiği; hali hazırda devam eden süreçle ilgili hedef, yöntem, kurs ortamı ve psikososyal durumlar; hafızlık eğitimi sonrasında eğitim, meslek ve hafızlığın korunması kapsamında neler yapılacağına dair veriler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hafız, Hafızlık, Hafızlık Eğitimi, Din Eğitimi, Kur'an

HIFZ EDUCATION IN TURKEY IN THE EYES OF INDIVIDUALS WHO RECEIVE HIFZ EDUCATION (A QUALITATIVE RESEARCH)

Abstract

Hifz education is an education continuing from the early periods of Islamic education history until the day. This education, which started in the early periods in order to protect the Qur'an, continues today with different reasons. In-detailed information has been obtained from the individuals who receive hifz education under the qualitative method regarding the pre- and post-training and the ongoing process. Within the scope of the research, 43 individuals from different cities were interviewed. The data obtained in the interview were analyzed descriptively. Within the qualitative method at the beginning of the hifz education, this training has been given a meaning of what it means, why and how it was decided; goals, methods, course environment and psycho-social situations related to the ongoing process; after the hifz education, the data on what to do within the scope of education, occupation and care were obtained.

Keywords: Hafız, Hifz, Hifz Education, Religious Education, Quran

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in baştan sona ezberlenmesi suretiyle hifzedilmesine hafızlık, bu eylemi gerçekleştirenlere de hafız denir.¹ Hafızlık, Hz. Muhammed (sav)'e vahyin gelişiyle birlikte var olan bir olgudur. Kur'an-ı Kerim, her dönemde başta Allah'ın rızasını kazanmak ve Hz. Peygamber (sav)'in tavsiyelerini yerine getirmek gibi dîni amaçlarla ezberlenmiştir. İlk dönemlerde Kur'an, daha çok manasına hâkim olunması ve hükmüyle amel edilmesi için ezberlenirken sonraki dönemlerde bir geleneğin sürdürülmesi gibi farklı amaçlar da gündeme gelmiştir.²

Tarihsel süreçte Dâru'l-Erkam'da başlayarak suffa, küttap, mektep, dâru'l-

¹ Nebi Bozkurt, "Hafız", *DİA*, 1997, C. 15, ss. 74-78.

² Suat Cebeci, Bilal Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2006, C.4, S. 11, ss. 27-52.

kurrâ ve dâru'l-huffazlarda verilen Kur'an ve hafızlık eğitimi³, günümüzde resmî olarak Diyanet İşleri Başkanlığı⁴ (DİB)'na bağlı Kur'an kurslarında, resmî olmayan Kur'an kurslarında ve şahsî gayretlerle devam ettirilmektedir. DİB verilerine göre 2014-2015 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Hafızlık Eğitim Programı uygulayan 1076 resmî Kur'an kursunda 18.235'i kız, 16.138'i erkek olmak üzere 34.373 öğrenci hafızlık eğitimi alırken, hafızlık temel eğitim programı uygulayan 609 Kur'an kursunda da 13.329'u erkek, 9.336'sı kız öğrenci olmak üzere toplam 22.665 öğrenci eğitim almaktadır⁵.

Eğitim sistemindeki gelişmelere bağlı olarak genelde din eğitimi, özelde Kur'an ve hafızlık eğitimi uygulamaları her dönem farklılık göstermiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde sadece özel izinle yapılan Kur'an ve hafızlık eğitimi, çok partili hayata geçildikten sonra yaygınlaşarak devam etmiştir. Sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitimle birlikte hafızlık eğitimi veren Kur'an kursu ve bu eğitimi alan öğrencilerin sayılarında ciddi düşüşler yaşansa da zamanla eğitim sisteminde yapılan düzenlemelerle hafızlık eğitime olan temayül tekrar artmıştır.⁶

Günümüzde Kur'an kursları ve hafızlık eğitimi üzerine yapılan farklı çalışmalarda Kur'an kurslarının fiziksel olarak bir standardizasyon sorununun olduğu vurgulanmış, etkili bir eğitim için fiziksel mekânların iyileştirilmesi, eğitim programlarının ve kullanılan yöntemlerin geliştirilmesi, hafızlık eğitiminin temel paradigması, öğrencilerin gelişim özelliklerinin dikkate alınması, hafızlığın daha fonksiyonel olarak kullanılması bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır.⁷ Bu değerlendirmelere bütüncül olarak bakıldığında, hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumlarının gerektiği ölçüde dikkate alınmadığı, "Kur'an'ın korunması" amaçlı ortaya çıkan hıfz geleneğinin günümüzde hedefinin tam olarak belirlenemediği ve oldukça zorlu bir süreç sonunda tamamlanan eğitimin bi-

³ İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, Dem Yay. , 3. Baskı, İstanbul 2013, ss. 63-71.

⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, araştırmada "DİB" olarak ifade edilecektir.

⁵ Algur, agt. , s. 33.

⁶ Mustafa Ocal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Dergâh Yay. , İstanbul 2015, s. 472-484.

⁷ Ahmet Koç, "Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik", *Etkili Din Öğretimi*, TİDEF, 3. Baskı, İstanbul 2010, s. 501; Suat Cebeci, "Kur'an Öğretim Geleneği Olarak Hafızlık Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi*, 2010, C. 46, S. 4, ss. 7-22; Mustafa Atilla Akdemir, "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık", *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, 2010, S. 13, ss. 21-40; Abdullah Emin Çimen, "Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmaları İle İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 18, ss. 92-93; Yavuz Fırat, "Kur'an Eğitimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, S. 23, ss. 560-566; M. Faruk Bayraktar, "Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları", *X. Kur'an Sempozyumu Kur'an ve Eğitim*, Fecr Yay. , Ankara 2008, ss. 124-126.

rey, toplum ve akademik birikime katkı sağlayıcı yönde kullanılamamış olduğu görülmektedir.

Tarihsel süreçten günümüze kadar yaşanan tecrübelerin ışığında bu araştırmanın temel problemi; “hafızlık eğitimi alan bireylerin söz konusu eğitime nasıl bir anlam yüklediklerini, hangi amaçlarla ve nasıl karar verdiklerini, bu eğitim sürecinde bir hedeflerinin olup olmadığını, eğitimde nasıl bir yöntem takip edildiğini, eğitim alınan kurs ortamının ve psiko-sosyal durumlarının nasıl olduğunu, hafızlık eğitimini tamamladıktan sonra nasıl bir eğitim almak istediklerini, hangi tür meslekleri tercih edeceklerini ve hafızlığın korunması için neler yapılması gerektiğini ortaya koymak” olarak belirlenmiştir.

Belirlenen bu temel problem çerçevesinde araştırmada aşağıda ifade edilen alt problemlere cevap aranmaya çalışılacaktır.

Hafızlık eğitimi öncesiyle ilgili olarak;

- 1) Hafızlık eğitimine karar verme sürecinde hangi etkenler belirleyicidir?
- 2) Hafızlık eğitimi hangi amaçlarla yapılır?
- 3) Hafızlık eğitimi alan bireyler, bu eğitime nasıl bir anlam yükler?

Hafızlık eğitimi süreci ile ilgili olarak;

4) Hafızlık eğitimi alan bireylerin aldıkları eğitimle ilgili geleceğe yönelik gerçekleştirilmeyi istedikleri hedefleri var mıdır?

5) Hafızlık eğitimi alan bireylere hangi yöntemler kullanılarak eğitim verilmektedir?

6) Toplumsal hayattan belli bir süre ayrılan öğrencilerin sosyal yaşantıları; arkadaş, öğretici ve aileleriyle ilişkileri nasıldır?

7) Hafızlık eğitimi yapılan kurslarda öğrencilerin psiko-sosyal durumları göz önünde bulundurularak gerekli fiziksel ortam, araç-gereç ve yaşam alanı oluşturulmakta mıdır?

Hafızlık eğitimi sonrası ile ilgili olarak;

8) Hafızlık eğitimi sonrasında ne tür bir eğitim alınması düşünülmektedir?

9) Hafızlık eğitimi sonrasında hangi tür meslekler düşünülmektedir?

10) Hafızlık eğitimi sonrasında ezberlenen ayetlerin unutulmaması için neler yapılması planlanmaktadır?

1. Yöntem

Bu araştırmada, sosyal alanda belirli bir problem veyâ olguya birey veyâ grupların yüklediği anlamları keşfetme ve anlamaya yönelik bir yaklaşım

olan “nitel yaklaşım” benimsenmiştir.⁸ Benimsenen bu yaklaşım kapsamında hafızlık eğitimi alan bireylerin “motivasyon” ve “psiko-sosyal” durumlarını derinlemesine araştırmak üzere “durum çalışması” deseni kullanılmıştır. Hafızlık eğitimi ile ilgili durumları derinlemesine araştırmaya ve söz konusu durumlarla ilgili çeşitli etkenleri bütüncül olarak değerlendirmeye imkân sağlayacağı düşüncesi⁹ bu desenin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumları hakkında derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla bu eğitimi alan bireylerle yapılan görüşmelerde “yarı yapılandırılmış görüşme” veri toplama tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenmiş veya görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların da sorulabildiği bir görüşme yöntemidir. Bu yöntemde araştırmacı önceden bir plan yapmak ve katılımcılara soracağı soruları belirlemekle birlikte görüşme anında oluşan duruma göre farklı sorular da sorabilir.¹⁰ Görüşme formu hazırlanmadan önce hafızlık eğitimi alan ve bu eğitimi veren bireylerle görüşülmüş, ilgili alan yazını taranmış ve konuyla ilgili uzmanlardan görüş alınmıştır. Sonrasında görüşme formunda yer alan sorular hazırlanmıştır.

Hazırlanan soru formu, farklı disiplinlerden uzmanlara gönderilerek görüşleri alınmıştır. Bu sayede formun kapsam geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırmada elde edilen verilerin literatürle tutarlı olması, bulguların kendi içinde tutarlı olması ve önceden oluşturulan kavramsal çerçeveye uygun olması gibi tespitler, görüşme formunun geçerliliği konusunda olumlu kanaat oluşturmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılması, araştırma süreci, katılımcılar, resmî Kur'an kurslarında verilen hafızlık eğitiminin sistemli bir yapıya sahip olması gibi hususlar da araştırmanın güvenilirliği konusunda olumlu kanaat oluşturmaktadır.¹¹

Araştırmanın çalışma grubunun 15 ilde 34 Kur'an kursunda hafızlık eğitimi alan 43 birey oluşturmaktadır. Katılımcıların 22'si erkek, 21'i kadın

⁸ John W. Creswell, *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir, Eğiten Kitap, Ankara 2014, s. 4; Burke Johnson, Larry Christensen, *Eğitim Araştırmaları (Nitel, Nicel ve Karma Yaklaşımlar)*, Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir, Eğiten Kitap, Ankara 2014, 48.

⁹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay. , 8. Baskı, Ankara 2011, s. 77.

¹⁰ Ahmet Güler, Mustafa Bülent Halıcıoğlu, Serkan Taşgım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay. , Ankara 2013, s. 113; Bu görüşme yöntemi “görüşme formu yaklaşımı” olarak da isimlendirilmiştir; bkz. Yıldırım ve Şimşek, age. , s. 122.

¹¹ Nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlik konusu ile ilgili bkz. Yıldırım ve Şimşek, age. , ss. 255-275.

olup yaşları 12 ilâ 28 ve yaş ortalamaları 18,5'tir. Araştırmadaki katılımcılar rastgele seçilmiştir. Görüşmede gönüllük ve gizlilik esaslarına dikkat edilmiştir. Görüşmede elde edilen veriler görüşme formu üzerine not ve -katılımcının izni olması durumunda- ayrıca ses kaydı alınarak kaydedilmiştir.

Verilerin analizinde, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanmasına dayanan "betimsel analiz" kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerde bireyin hafızlık eğitimine başlama süreci, hafızlık eğitim sürecinde karşılaşılan durumlar ve sosyal ilişkiler ile hafızlık eğitimi sonrasında yönelik hedefler üzerine odaklanılmıştır. Analizde esas alınan temalar bu doğrultuda belirlenmiştir. Betimsel analizde görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara çok sık yer verilir.¹² Bu kapsamda yer yer katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.¹³

2. Bulgu ve Yorumlar

2.1. Hafızlık Eğitimi Öncesi Süreç

Hafızlık eğitimi alan bireylere hafızlık eğitimine başlamadan önceki süreçle ilgili 1. Hafızlık eğitimine başlama hikâyenizi anlatabilir misiniz? 2. Hafızlık eğitimine karar vermenizde neler etkili oldu? 3. Hangi amaçlarla hafızlık eğitimi almaya karar verdiniz? 4. Hafızlık eğitimi almak sizce ne ifade ediyor? Hafızlık eğitimi size göre nedir? soruları sorulmuştur.

2.1.1. Karar Vermede Etkili Olan Unsurlar

Görüşme yapılan bireylere hafızlık eğitimine karar verirken kendilerini hangi unsurların etkilediği sorulmuştur. Bu kapsamda alınan cevaplara baktığında katılımcılar kendilerini anneleri (n=3), babaları (n=12), anne ve babaları (n=11), bir akrabaları (n=12), hocaları (n=17) ve arkadaşları (n=4) gibi farklı bireylerin etkilediğini ifade etmiştir. Hafızlık eğitiminde kendisinin istekli olduğunu ifade eden katılımcılar çoğunluktadır (n=22). Bununla birlikte katılımcılardan Kur'an kursuna gidilmesi (n=11), gidilen Kur'an kursunda hafızlık için hazırlık eğitimi alınması (n=9), hafızlık eğitiminin meslek edinmeye katkı sağlayacağı düşüncesi (n=2) gibi etkenlerin de etkili olduğunu söyleyenler vardır. Yapılan farklı araştırmalarda bireyin hafızlık eğitimine, başta aile olmak üzere, arkadaş ve öğretmenlerinden etkilenecek ve büyük oranda kendi isteğiyle başladığından bahsedilmektedir.¹⁴

¹² Yıldırım ve Şimşek, age. , s. 224.

¹³ Araştırmada katılımcı görüşlerine yer verilirken "katılımcı", "K" ile ifade edilmiştir.

¹⁴ M. Faruk Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992, s. 29; Ahmet Koç, "Kur'an Kurslarının Mevcut Sorunları ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri", *IV. Din*

Hafızlık eğitimine üniversite sınavını kazanamadığı için karar verdiğini söyleyen katılımcılarla birlikte (n=3), bu eğitimi sadece Kur'an ve hafızlığı sevdiği için aldığını ifade eden katılımcılar da (n=6) vardır. Hafızlık eğitiminde içinde yaşanan ortamın önemini ortaya koyması açısından çevresinde hafız bireyler olduğu (n=18) ve onlara özenmek suretiyle (n=8), hafızlık törenlerinden etkilendiği için (n=2) hafızlık eğitimi almaya karar verdiğini söyleyen katılımcıların olması dikkat çekicidir. Bütün bunlarla birlikte Kur'an'ı anlama isteği (n=1), eğitimine katkı sağlayacağı düşüncesi (n=4) ve dinî motivasyon kaynaklarından (n=4) etkilendiğini söyleyen bireyler azınlıktadır.

Hz. Peygamber (sav) amellerin niyetlere göre olduğunu belirtmiştir.¹⁵ Hafızlık eğitimi de her ne kadar zorlu ve yorucu bir süreç olsa da bireyin bu eğitime hangi niyetle başladığı dikkate alınmalıdır. Farklı gerekçelerle kendi iç dünyasında hafızlık eğitimini anlamlandıran birey, söz konusu eğitim esnasında karşılaşacağı zorluklarla çok daha güçlü bir şekilde mücadele eder. Güdüleyen etkenlerin temelinde iyilik varsa bireyi hafızlık eğitimine karşı sevgisi hızlı bir şekilde oluşur ve yavaşça çözülür. Güdüleyen etkenlerin temelinde farklı zevkler varsa bu sevgi çabuk oluşur ve çabuk geçer. Temelinde menfaat olan sevgi yavaş oluşur; fakat çabuk geçer¹⁶. Bu sebeple hafızlık eğitimi alan veyâ almayı düşünen bireylerin içsel motivasyonlarının güçlendirilmesi onların temelinde iyilik olan bir sevgiyle bu eğitime yönelmelerini sağlamakla mümkün olacaktır. Genel olarak ilmi elde etmek, özelde hafızlık eğitimini tamamlamak söz konusu eğitim sürecinde öğrenenin isteğinin üst düzeyde olmasıyla mümkündür¹⁷.

2.1.2. Hafızlık Eğitiminde Amaç

Hafızlık eğitiminin niteliğini etkileyen en temel faktörlerden birisi de, söz konusu eğitimin hangi amaç için alındığının farkında olunmasıdır. Hz.

Sûrası, Tebliği ve Müzakereleri, Ankara 2009, s. 720; Cemil Oruç, "Hafızlık Eğitimi: Elazığ-Harput Hamdi Başaran Kur'an Kursu Örneği", *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, C. 45, S. 3., s. 50; Ramazan Buyrukçu, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001, s. 93; Ünsal tarafından yapılan nicel bir araştırmada hafızlık eğitimi alan bireylerin %77,9'unun kendi isteğiyle, %15,9'unun ailesinin isteğiyle, %2,4'ünün mesleğe katkısı olacağı düşüncesiyle ve %1,2'sinin de hocasının etkisiyle hafızlık eğitimi almaya başladığı ifade edilmiştir. Bkz. Bilal Ünsal, *Günümüz Kur'an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006, s. 37; Benzer sonuçlar yaz Kur'an kurslarının katılımda da görülmektedir. Bkz. Başkurt, age., s. 165.

¹⁵ Buhâri, Bedu'l-Vahy, 1.

¹⁶ İbn Miskeveyh, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. Ya'küb el-Hâzin, *Tehzibu'l-Ahlak*, Çev. Abulkadir Şener, İsmet Kayaoğlu, Cihat Tunç, Büyüyenay Yay., 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 156.

¹⁷ İbn Cemâa, Bedruddin Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim Sadullah el-Kinânî el-Hamavî, *İslâmî Gelenekte Eğitim Ahlakı*, Çev. Muhammed Şevki Aydın, TDV Yay. Ankara 2012, s. 181.

Peygamber (sav) zamanında Kur’ân-ı Kerîm korunması, anlaşılması ve hayata uygulanması için ezberleniyordu. Kur’ân’ın muhtevasına hâkim olunmasının gerekliliği ön planda tutuluyordu.¹⁸ Günümüzde hafızlık eğitimi, Kur’ân’ın manasına hâkim olmak, onu anlamak ve hayata uygulamaktan ziyade bir geleneği devam ettirmek, faziletli bir davranış veyâ Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan bir ibadet olarak görülmektedir¹⁹. Cebeci, hafızlık eğitiminde ciddi bir bilinç zafiyeti olduğunu, bu durumun ancak hafızlık eğitimi alan bireyin, “Ben niçin bu kadar külfete ve mahrumiyete katlanıp hafızlık eğitimi alıyorum?”, sorusuna akılcı, tutarlı ve ikna edici bir cevap verip bu eğitimin kendisine sağlayacağı kazanımlar konusunda güçlü bir kanaat oluşturmasıyla çözüme kavuşturulabileceğini vurgulamıştır²⁰.

Hafızlık eğitimi alan bireylerle yapılan görüşmelerde kendilerine hangi amaçlarla hafızlık eğitimi aldıkları soruldu. Alınan cevaplara göre hafızlık eğitiminin öncelikle ibadet amacıyla yapıldığını söyleyebiliriz. Zira Allah rızasını kazanmak amacıyla hafızlık eğitimi aldığını söyleyen bireyler çoğunluktadır (n=15) . Bununla birlikte ifade edilen Kur’an ve hafızlık sevgisi (n=5), Kur’an’ı anlama ve yaşama (n=4), ilim elde etme düşüncesi (n=2), ihtiyaç olduğunu düşünme (n=2) ve insanlara faydalı olma isteği (n=1) gibi amaçlar daha çok içsel motivasyonu anımsatmaktadır. Hafızlık eğitimini bir meslek edinme (n=5), anne-babasının isteğini yerine getirme (n=3), gösteriş (n=2) ve toplumsal kabul (n=3) gibi dışsal motivasyonu anımsatan amaçlarla yaptığını söyleyen katılımcılar da vardır.

Hafızlık eğitimi alan bireylerden daha derinlemesine bilgi almak amacıyla onlara, “Bir insan neden hafız olmak ister?”, şeklinde farklı bir sonda sorusu yöneltilmiştir. Görüşme yapılan K1, hafızlık eğitimi alan bir birey olarak Türkiye’de neden hafızlık eğitimi alındığına dair değerlendirmelerde bulunarak ağırlıklı olarak yukarıda ifade edilen amaçlara işaret etmiştir. Bireyin yaşı ve eğitim düzeyi yükseldikçe daha üst düzey amaçlarla hafızlık eğitimi aldığını ifade etmiştir.

Hafızlık eğitiminin maddî amaçlardan ziyade manevî amaçlarla alınması gerektiğini ifade eden K28, bu görüşlerini, “Günümüz şartlarında kolay bir şekilde imam olmak için olur yani. Şartlar buna götürüyor yani. Baba-

¹⁸ Cebeci, agm. , ss. 7-10.

¹⁹ Agm. , s. 9.

²⁰ Cebeci, agm. , ss. 17-18; Koç’un yaptığı araştırmada, Kur’an kursu öğreticilerinin %63’ü en büyük başarısızlık sebebi olarak amaç ve ideal yoksunluğunu, %71,7’si de kursun bir gelecek vizyonunun olmamasını göstermiştir. Bkz. Ahmet Koç, *Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*, Avrasya Yay. , Ankara 2005, s. 185.

larda böyle bakış var. Çocuğum imam olsun hafız olsun, genelde maddiyat için bakılıyor yani...”, ifadeleriyle ortaya koymaktadır.

Hafızlık eğitiminin neden alındığına dair ortaya koyulan tespitlerden biri de hem dünya hem de ahiretin gözetildiği düşüncesidir (n=2). Görüşme yapılan K39, görüşme sorularına ek olarak hafızlık eğitiminin, “Hiçbir şey olamazsa hafızlık yapsın.”, bakış açısıyla değerlendirilmemesi gerektiğini aşağıda yer alan ifadeleriyle ortaya koymuştur:

Şöyle bir fikrim var; siz de zaten biliyorsunuz. Toplumda şöyle bir algı var hocam. Mesela bir insanın 3 evladı var diyelim. Biri üniversiteyi kazansın. İşte diyelim öğretmen ve doktor olsun, diğeri de mühendislik... Sonuncu çocuk bir şey olamadı, liseyi de okuyamadı veya liseden sonra bir yere gitmesin, ne yapalım ailenin düşüncesi şu: “Aman, bu da gitsin Kur’an kursuna!” Ben toplumumuzdan böyle bir algının kalkmasını istiyorum. Neden başarısız öğrenciler Kur’an kursuna geliyor da çalışanları biz dünyevi olarak en üste en iyi makamlara getirmeye çalışıyoruz?

2.1.3. Hafızlık Eğitime Yüklenen Anlam

Hafızlık eğitimi ile ilgili hazırlanan çalışmalarda hafızlık eğitiminin, Kur’an’a olan yakınlık ve hâkimiyetin artması, usulüne uygun bir şekilde okunması, ezberlenmesi, anlaşılması ve nihayetinde hayata uygulanması için alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yönüyle hafızlık eğitimi almaya karar vermek bireyin hayatına yeni bir yön çizmesi, Kur’an’a göre bir hayat yaşamaya karar vermesidir.²¹ Hafızlık eğitime başlarken veyâ süreç devam ederken kendine bir hedef belirlemeyen, hangi amaçlarla hafızlık eğitimi aldığı farkında olmayan ve en nihayetinde hafızlık eğitime nitelikli bir anlam yüklemeyen bireyler, aldıkları eğitimi anlamsız bir uğraş olarak görmektedir²².

Görüşme yapılan bireylere, “Hafızlık yapmak sizce ne ifade ediyor?” ve “Size göre hafızlık nedir?”, soruları sorularak hafızlık eğitime yükledikleri anlama dair veri elde edilmek istenmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar bir arada değerlendirildiğinde, hafızlık eğitimi aşağıda yer alan başlıklar altında nitelendirilmiştir:

1. Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla Kur’an’la hemhâl olmaktır. 2. Sadece lafzın ezberlenmesi değil, aynı zamanda hükmüyle amel etmektir. 3.

²¹ Yaşar Kurt, “Kur’an’ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 11, S. 22, s. 235; Bahattin Dartma, “Günümüzdeki Hafızlık İle Asr-ı Saadetdeki Hafızlığın Karşılaştırılması”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, S. 29, ss. 182-186.

²² Çimen, agm. , s. 135.

Allah'a ve dine olan sevgi ve bağlılığın bir ifadesidir. 4. İnsana huzur ve mutluluk veren bir süreçtir. 5. Yapılması çok zor, sabır ve azim gerektiren bir süreçtir. 6. İnsanın yaşam biçimini değiştiren, sosyal hayatta farklı bir kimlik veren bir durumdur. 7. Anlatılmaz yaşanır.

Hafızlık eğitimine yüklenen anlamı tespit etmek üzere sorulan soruya verilen yanıtlar kapsamında dikkat çeken temalardan biri, söz konusu eğitimin dinî referanslarla desteklenmesidir. Bu kapsamda hafızlık eğitimi, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla Kur'an ile yakınlık oluşturmak ve onunla hemhâl olmak olarak tanımlanmıştır. K14, bu soruya, "Allah rızasını kazanmak istiyorum. Yürüyen Kur'an... Ne bileyim çok güzel. Kâinatın kitabını ezberlemek çok büyük mutluluk veriyor insana. Hayatın bir kısmını Kur'an'a adamak...", şeklinde cevap vermiştir. Görüşmeye katılan bireylerin büyük bir kısmı (n=11) benzer şekilde hafızlık eğitimini, hayatını Kur'an'a adamak, yürüyen bir Kur'an olmak ve bu yolla Allah'ın rızasını elde etmeyi amaçlamak olarak tanımlamıştır.

Yapılan görüşmelerde hafızlık eğitiminde lafzın ezberlenmesiyle birlikte manaya da hâkim olunması gerektiği ve hafızlığın ancak bu şekilde bir anlam ifade edebileceği ortaya konulmuştur. Bu kapsamda K33, "Hafızlık yaptım Kur'an'ı ezberledim demekle olmuyor. Rabbim yaşamayı da nasip ederse en güzeli yapmış olurum. En başta zaten Allah'ın kelamını ezberlemiş olurum.", sözleriyle ortaya koymaktadır. Hafızlık eğitiminde Kur'an'ın hükmüyle amel etmeye işaret eden K22, hafızlık eğitimini peygamber hayatını, Allah'ın emir ve nehyini anlamayı içeren rabbanî bir mücadele olarak tanımlamıştır. Katılımcı Kur'an'ı bir yorgana benzetererek, insanı kötülöklere karşı koruyarak ahlâkî açıdan dört dörtlük bir konuma getirdiğini ifade etmiştir.

Hafızlık eğitimini, "Âşık ile maşuk arası bir yol...", olarak nitelendiren K5, hafızlık eğitimini Allah'a olan sevgi ve bağlılığın bir ifadesi olarak tanımlamaktadır. Hafızlık eğitiminin Kur'an ile arkadaş olunması, Allah ile sohbet edilmesi, sevdiği Allah için bir şeyler yapabilmesi ve Kur'an'ın kul ile Allah arasındaki tek somut unsur olarak görülmesi söz konusu eğitime yüklenen anlam çerçevesinde görüş beyan eden diğer altı katılımcının ifadelerini kapsamaktadır.

Hafızlık eğitimine yüklenen anlam kapsamında beş katılımcı hafızlık eğitiminin oldukça zor ve sabır isteyen bir süreç olduğunu ifade etmiştir. K24, söz konusu zorluğun üstesinden bir amaç ve sosyal bir çevre edinerek gelinebileceğini, "Hafızlık yapmak meşakkatli bir iş ama amacı doğrultu-

sunda baktığınızı ve bunu yapmam gerekiyor dediğinizde kolay oluyor. Fakat bu şuur her zaman gelmiyor. Etrafınızda özellikle örnek alabileceğiniz birileri yoksa bu çok zor olabiliyor bazen dayanma gücü...”, sözleriyle ifade etmektedir.

Görüşme yapılan katılımcılardan bir kısmı hafızlık eğitiminin bireye toplum içerisinde farklı bir kimlik kazandırdığını ifade etmektedir (n=11). Hafızlık eğitimi, manevî açıdan kendini geliştiren, giyimi, konuşması, hal ve hareketleriyle farklı bir insan olmasını sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda K10, hafızlık eğitimi ile ilgili, “Manevîyatı bol, ağız duası çok geçen bir insan; giyim, kuşam ve konuşma tarzıyla farklı bir insan; her yönüyle farklı bir insan...”, ifadelerini kullanmıştır. Aynı tema altında K12, Allah'ın kelimasını ezberlemenin bireyi diğer insanlardan farklı kıldığını, “Diğer insanlara göre ayrıcalıklı; çünkü sonuçta Allah'ın kelimasını ezberliyorsun. Diğer insanlardan daha farklı oluyorsun. Dininde ibadetinde daha farklı oluyor her şey.”, ifadeleriyle ortaya koymaktadır.

2.1.4. Hafızlık Eğitime Hazır Olma

Hafızlık eğitimi için belli bir hazırlık aşamasından geçmenin gerekliliği gerek literatürde, gerekse DİB Hafızlık Eğitim Programı'nda ifade edilmektedir. Hafızlık eğitime başlamadan önce öğrencilerin yüzüne okuma, tecvid bilgisi, ezber yapma kabiliyeti, ezber yapma süresi, ses özelliği gibi konularda yeterli bir duruma gelmesi gerekir.²³ Bayraktar, hafızlık eğitimi alacak bireyde, “sürat” (çabuk ezberleme), “sadakât” (doğru ezberleme), “metanet” (uzun süre çalışabilme ve ezberi koruyabilme), “tedai” (kolay hatırlayabilme) gibi özelliklerin olması gerektiğini belirtmiştir²⁴. Hafızlık Eğitim Programı'nda hazırlık aşaması için dört aylık bir süre öngörülmüştür²⁵.

Görüşme yapılan katılımcılara, “Hafızlık eğitimi nasıl olmalıdır?”, sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya cevap olarak katılımcıların bir kısmı hafızlık eğitimine hazır olma kapsamında bazı önerilerde bulunmuştur. Katılımcıların ifade ettiği önerilerde, hafızlık eğitimine hazır bulunuşluk, dinî yaşantı ve ahlâkî olgunluk ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

²³ Akdemir, agm. , ss. 27-28; Fırat, agm. , s. 561. Bayraktar, hafızlık eğitimine başlasa bile, ezber yapmada zorlanan bireylere söz konusu eğitimin bırakılması gerektiğini ifade etmektedir. Bkz. Bayraktar, age. , s. 53.

²⁴ Bayraktar, age. , ss. 84-85.

²⁵ DİB, *Hafızlık Eğitim Programı* , s. 11; Fırat, hazırlık döneminde ilki günde beş sayfa okuyarak başlanan ve günde on sayfa okuyarak bitirilen kırk beş günlük hatim ve ikinci olarak her sayfa günde yirmi kez okunması suretiyle ikinci bir hatim yaptırılarak bireyin hafızlık eğitimine hazır hale gelebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, hazırlık aşamasında geleneksel usulde olduğu gibi her cüzün son sayfasının değil de kısa sureler veya aşruların ezberletilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. Fırat, agm. , s. 561.

Hafızlık eğitimi almak isteyen bireyin öncelikle söz konusu eğitime hazır olması gerektiğini K6, “Özellikle yüzüne okuması kuvvetli olmalı. Çünkü yüzüne iyi olmalı ki okuyamadıktan sonra ezber yapamıyorsun. Hazırlıkta iken epeyi ezber yapmalı ki bu daha kolay olsun.”, sözleriyle ifade ederken görüşme yapılan K9, hafızlık eğitiminde hazırlık süreci, din eğitimi, dinî yaşantı, içsel motivasyon ve sevgi odaklı bir eğitime dair değerlendirmeler yapmıştır.

Hafızlık eğitimi alan bireyin söz konusu eğitim sürecinde ahlâkî açıdan da dikkatli olması gerektiğini K32, “Bence hafızlık eğitimi sırasında tek Kur’ân’ın ezberlenmesi değil de, insanın tüm yaşantısında lazım olacak ahlak eğitimi de verilmelidir. Nasıl konuşması, nasıl oturup kalkması... Her türlü durumda karşılaştığında nasıl bir tepki vermesi gerektiğini burada öğrenmesi gerekir.”, sözleriyle ortaya koymuştur.

2.2. Hafızlık Eğitim Süreci

Yapılan görüşmelerde hafızlık eğitim süreci ile ilgili şu sorular sorulmuştur: 1. Hafızlık eğitimi yaparken gerçekleştirmek istediğiniz bir hedefiniz var mı? 2. Hafızlık yaptığınız kursta bir gününüz nasıl geçiyor? Hafızlık eğitimi kapsamında kısaca anlatabilir misiniz? 3. Hafızlık eğitimi sürecinde genel ruh halinizden bahsedebilir misiniz? 4. Arkadaşlarınızla iletişiminizden bahsedebilir misiniz? 5. Ailenizle olan iletişiminizden bahsedebilir misiniz? 6. Kurs hocanızla iletişiminizi nasıl tanımlarsınız? 7. Hafızlık eğitimi aldığınız kurs ortamı hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz? Hafızlık eğitim süreci kapsamında araştırmada elde edilen veriler “hedef”, “yöntem”, “psiko-sosyal durum”, ve “kurs ortamı” temaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2.2.1. Hafızlık Eğitiminde Hedef

Hafızlık eğitiminde hedefler ile ilgili sorulara katılımcılar genellikle kısa vadeli cevaplar vermiştir. Verilen cevaplar kapsamında hafızlık eğitimini tamamlama, bir meslek edinme, Kur’an’ı öğretmek, Allah rızasını kazanmak ve Arapça öğrenmek gibi hedefler ön plana çıkmıştır.

Hafızlık eğitimi alan bireylerin büyük bir çoğunluğu, hedeflerinin hafızlık eğitimini tamamlamak olduğunu belirtmiştir (n=20). Bu yönde görüş bildiren K13, “Hedefim, hafızlığımı kısa sürede bitirmek... Uzadığı zaman bitmiyor daha, zaten ben biraz ara verdim şimdi zorlanıyorum.”, ifadeleriyle hedefini ortaya koyarken K30, kendisine kısa vadeli hedefler koya-

rak ilerlediğini, “Hafızlığa başlarken bir ay sonra şu tura geleceğim. İki ay sonra şu tura geleceğim. Şurada bitireceğim, şurada sınava gireceğim; daha çok zaman hedefledim.” sözleriyle ortaya koymuştur.

Görüşme yapılan bireylerin hedefleri ile ilgili dikkat çeken diğer bir unsur, meslek edinme kapsamında ifade edilen hedeflerdir. Meslek edinme ile ilgili cevap veren katılımcılar, hafızlık eğitimi sonrasında hafızlıklarını kullanabilecekleri bir alanda veyâ farklı bir alanda meslek sahibi olmayı hedeflediklerini ifade etmişlerdir (n=13). İfade edilen meslekler arasında ağırlıklı olarak hafızlığın kullanılabileceği imam hatiplik, Kur’an kursu hocalığı, müftülük, üniversite öğretim görevliliği gibi meslekler olmakla birlikte savcılık, doktorluk ve psikologluk gibi farklı meslekler de gündeme gelmiştir.

Hedefinin bir meslek edinme olduğunu söyleyen katılımcılardan K20, “cami imam hatibi” olmak istediğini; K21, büyük camilerde “müezzin” olmak istediğini; K5, “hafızlık hocası” olmak istediğini; K38 ise “müftü” olmak istediğini ifade etmiştir. K12, “Ekmekçiysen unun olacak. İmamsan hafız olmalısın. Hafızlık olmalı.” sözleriyle; K13 de, “İmam olacaksak hafızlık şart”, sözleriyle hafızlık eğitiminin mesleki yetkinlik için gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Hedefinin sadece Allah rızasını kazanmak olduğunu K19 gibi, “Hedefim, Allah’ın rızasını kazanmak, Kur’an’ı namazda okumak...”, sözleriyle ifade edenler (n=5) olduğu gibi K22’nin de, “Hedefim, Allah’ın rızasını kazanmaktır. ... bulunduğum köyde Kur’an kursu müessesesi inşa ettirmek, vaizlik, sohbet yapmak, gruplar oluşturma, Müslümanlara irşad konusu...”, sözleriyle ortaya koyduğu gibi insanlara faydalı olmayı hedefleyen katılımcılar da (n=3) vardır. K15’in, “Hafızlığımı bitirdikten sonra insanlara güzel bir Kur’an dersi vermek. Talimlere okuyuş usullerine, kıraate göre ders vermek. Öğrenciler yetiştirmek, insanlara faydalı olmak istiyorum.” sözlerinde de görüldüğü gibi katılımcıların bir kısmı da hedeflerinin insanlara dini, Kur’an’ı anlatmak ve öğretmek olduğunu (n=6) ifade etmiştir.

Hafızlık eğitimi alan bireyler üzerinde yapılan farklı araştırmalara baktığımızda bu eğitimi almanın temel hedefi olarak “hafız olmak” gösterilmektedir. Hâlbuki hafızlık eğitiminde öncelikle bir hedefin belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.²⁶ Bu bağlamda hafızlık eğitiminde temel prob-

²⁶ Oruç, agm. , s. 50; Ahmet Koç, *Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*, Avrasya Yay. , Ankara 2005, s. 63.

lem, söz konusu eğitimi almaya karar veren bireylerin az zeki olmaları değil, bir hedeflerinin olmayışıdır²⁷.

2.2.2. Hafızlık Eğitiminde Yöntem

Hafızlık eğitiminin gereği olarak Kur'an-ı Kerim ezberlenirken takip edilen yol, söz konusu eğitimin niteliğini belirleyen etkenlerden birisidir. Literatürde hafızlık eğitimi için ilk aşamanın Kur'an-ı Kerim'i yüzünden belli bir seviyede okuyabilmek olduğu, bu aşama tamamlandıktan sonra ezberin tedricî bir yaklaşımla azdan çoğa, kolaydan zora verilmesi gerektiği, ezber öncesinde yüzüne okunması, varsa hataların düzeltilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca ezberlenecek ayetlerde tecvid kurallarına riayet edilmesi için gerekli izahların yapılmasına, ezberin sesli yapılması suretiyle dilin alışmasına ve hataların görülmesine vurgu yapılmıştır.²⁸ Hafızlık eğitimi alan bireyin zihninin dağılmaması ve kendini bu eğitime verebilmesi için ezber faaliyeti üzerine yoğunlaşması, dikkatli bir şekilde çalışması, ezberleyeceği yeri devamlı tekrar etmesi ve temiz hava almak, çalışmaya ara vermek suretiyle kendini motive etmesi gerektiği belirtilmektedir²⁹. Ayrıca hafızlık eğitiminin yatılı bir Kur'an kursunda yapılması da önerilmektedir³⁰.

Görüşme yapılan katılımcıların tamamı kurslarında klasik veyâ geleneksel yöntem olarak bilinen ve her cüzün sonundan bir sayfa ezberleyerek 30 cüz bitince ikinci sayfaya geçmek şeklinde tanımlanan yöntemin kullanıldığını ifade etmiştir. K29, kurslarında farklı bir uygulamanın olduğunu, "Yeni yöntemle Kur'an ikiye bölünüp önce ilk on beş cüz, sonra son on beş cüzle yapılıyor. Bu yöntemle sayfa başları daha sağlam oluyor. Dönüş süresi kısa oluyor. Ancak bu yöntemde ara haslama olmalı.", sözleriyle dile getirmiştir. Bu yöntemle benzer uygulamaları yapan hocalarının olduğunu K42 de dile getirmiştir.³¹

²⁷ Hatice Şahin, "Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama Modelleri", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu - I*, Ankara 2012, s. 76.

²⁸ İbn Cemâa age. , ss. 175-177; Nihat Temel, "Kur'an Talimi ve Hafızlık Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 18, s. 43; Cebeci, agm. , s. 19.

²⁹ Temel, agm. , ss. 44-45.

³⁰ Çaylı'nın araştırmasında, hafızlık eğitimi veren öğretmenlerin %90,5'inin söz konusu eğitimin yatılı olarak alınması gerektiği yönündeki görüşleri yer almaktadır. Ahmet Fatih Çaylı, *Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005, s. 69;

³¹ DİB tarafından hazırlanan hafızlık eğitimi programında, iki yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Bunlardan ilki kurslar arasında uygulama birliği sağlanması amacıyla hafızlık eğitimi ile ilgili temel esasların yer aldığı "geleneksel yöntem", ikincisi ise Aynur tarafından geliştirilen ve ezber ve tekrarın yeni araştırmalar kapsamında zihnin çalışma sisteminin dikkate alınarak yapılması gerekliliğine dayanan "tekrarlara dayalı yöntem" önerisidir. Bkz. DİB, Hafızlık Eğitim Programı, Ankara 2010, s. 9. Hafızlık

20, kendisinin geleneksel yöntemle göre hafızlık yaptığını; ama “Arap usulü” olarak bilinen “cüz cüz” ezber yapılmasını da benimsediğini ifade etmiştir. K15 ise “cüz cüz” ezber yapıldığında bir cüzün bitirilip ikincisine geçildiğinde sıkıntı olabileceğini dile getirerek, geleneksel yöntemin devamlı eski sayfaları okumak suretiyle pişirdiğine vurgu yaparak daha etkili olduğunu savunmuştur.

Görüşülen katılımcıların tamamına yakını geleneksel yöntemden memnun kaldığını ve bu yöntemi beğendiğini ifade etmiştir. Katılımcılardan üçü “Osmanlı” vurgusu yaparak bu yöntemi savunmuştur. K41 bu vurguyu, “Ecdadın yöntemi olması hasebiyle güzeldir, bu bir Osmanlı yöntemidir.”, sözüyle yapmıştır. Bazı katılımcılar ise hocalarından böyle gördüğü, başka bir yöntem denemediklerini ifade etmiştir. K24 istikrar vurgusu yaparak, “Bence başarılı olmak için en uygun yöntem hafızlıkta. Eğer istikrarlı gidiyorsa unutma pek mümkün olmuyor rahat hatırlanıyor.”, sözleriyle geleneksel yöntemi savunmuştur. K25, benzer bir tespiti, “...alt sayfalar daha güzel oluyor.”, sözleriyle dile getirmiştir.

Görüşmeye katılan K1’e, “Yeni geliştirilen yöntemlerden haberdar mısınız?”, sonda sorusu sorulmuştur. Katılımcı, bu soruya verdiği cevapta geleneksel yöntem dışında gündeme gelen farklı yöntemlerin gerçekçi olmadığını ve hafızlık eğitiminde olması gereken paradigmanın dışında bir paradigma ile hazırlandığını aşağıda yer alan ifadeleriyle açıklamaktadır:

Öyle farklı sistemler var da... hatta bilmiyorum, ben 60 günde hafızlık falan da... ben o sistemleri çok gerçekçi bulmuyorum yani. ...Yani bence gerçekten onların hiçbir şeyi yok... Yeterli olduğunu da düşünmüyorum. Şöyle, hafızlıktan ne anladığınıza bağlı bu... Yani her sayfayı bir kere ezberleyip kendimize okumak hafızlıksa 60 gün bile fazla. Düzenli çalışan bir kişi hafızlığı 45 güne, belki 1 aya yakın zamanda bile bitirebilir. Mesela kişi günde 10 çığ sayfayı, belki daha fazlasını ezberler ve bunları ertesi gün tekrar etmeyerek 1 ay içinde, 60 gün içinde hafız oldum derse o kişi hafız olmuş denemez bence...

Bu görüşlerin aksine görüş bildiren K39 hafızlık eğitiminde farklı yöntemlerin değerlendirilmesi gerektiğini ve DİB tarafından da önerilen “tekrarlara dayalı yöntemin” uygulanmasındaki zorlukların öğrenci fazlalığı ve hoca azlığından kaynaklandığını aşağıda yer alan ifadeleriyle ortaya koymuştur:

Eğitiminde yöntem ile ilgili ayrıca bkz. Hatice Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, DİB Yay. , Ankara 2015, ss. 65-180; Akdemir, agm. , ss. 30-31; Fırat, agm. , ss. 561-563; Koç, age. , s. 167.

...Aslında hafızlığı insan yapınca anlıyor da, şöyle bir şey söyleyeyim. Aslında hafızlık süreci iki yıl falan sürer... Belki siz de biliyorsunuzdur; ben öyle düşünmüyorum. Yani aslında hafızlık bu kadar uzatılacak bir yapı değil. Yani bu yöntemler değiştirilebilir. Siz de duymuşsunuzdur mesela 3 ayda hafızlığını bitirenler var. Bunların gerçekten hafızlıkları da kuvvetli oluyor. Yani onların ben yöntemlerini dinledim. Yani başlarında bir hoca oluyormuş yani 20 yaşında zaten bunu yapanlar. Ben onların yöntemini daha uygun buluyorum...

Hafızlık eğitimi alan bireylere günün dersini veremediklerinde nasıl bir muamele ile karşılaştıkları sorulduğunda görüşme yapılan katılımcılardan bir tanesi dışında diğerleri eğitimleri boyunca ders veremedikleri durumların olduğunu ifade etmişlerdir. K1 ders verememenin öğrencinin günlük psikolojik durumuyla ilgili olduğunu ve bu konuda ısrarlı olmanın hafızlığın sıhhati açısından sakınca oluşturduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların bir kısmı ders veremediklerinde hocalarından anlayışlı bir karşılık gördüğünü (n=14) ve hocalarının kendilerine nasihat etmek suretiyle (n=6) destek olduğunu, bir kısmı hocalarının kendilerine önce neden ihmalkârlık ettiğini sorarak sebebini araştırdığını (n=8), bir kısmı da hocasının üzülüğünü (n=2) belirtirken azımsanmayacak bir kısmı da bu durumda hocasının kızdığını (n=13), zaman zaman farklı cezalar verdiğini (n=3) ifade etmiştir. Hocalarının kendilerini çok iyi tanıdığını ve çalıştıkları halde derslerini veremediğini bildiklerini söyleyen katılımcılar da vardır (n=2).

Ders veremediğinde hocasının çok kızdığını söyleyen K20 bu durumda hocasının tepkisini, "Alacaklı biri gibi bakıyor", sözleriyle ifade etmektedir. Hafızlık eğitimi aldığı kursta ders veremediğinde hocasının çok kızdığını, çok şiddetli olmamakla birlikte kendisine fiziksel ceza da verdiğini, "Kızıyordu; vuruyordu da, fazla değil. Çok şiddetli değil.", sözleriyle ifade eden K7, ders veremediğinde hocasından böyle bir karşılık görmeyen kendisini nasıl etkilediği sorulduğunda, "Bazı yerlerde haklıydı, çalışmıyordum.", şeklinde cevap vermiştir. Benzer bir değerlendirmeyi K21, "Hoca disiplinli olmalıdır. Yoksa süreç gevşer.", sözleriyle yapmıştır. K38 de, "Hoca fazla kızıyor. Kızması moralimi bozuyor.", sözleriyle konunun farklı bir yönüne işaret etmektedir.

Bu ifadeler doğrultusunda hafızlık eğitimi alan bireyler ve söz konusu eğitimi veren hocalar arasında özel bir iletişimin olduğunu söyleyebiliriz. Hocasına güven duyan ve yaptığı her şeyi kendi iyiliği için yaptığını düşü-

nen bir öğrenci fiziksel cezayı bile makul görürken, hocasıyla yeterli düzeyde bir iletişim kuramamış öğrenci hocasının sesini yükseltmesini bile problem edinebilmektedir. Dolayısıyla hafızlık eğitimi veren hocaların bu durumun farkında olması ve öğrencilerinin psiko-sosyal durumlarını göz önünde bulundurarak hareket etmesi, söz konusu eğitimin başarıya ulaşması açısından oldukça önemlidir.

2.2.3. Hafızlık Eğitimi ve Psiko-Sosyal Durum

Hafızlık eğitimi alan bireylerin psiko-sosyal durumları hakkında veri elde etmek amacıyla katılımcılara şu sorular sorulmuştur:

1. Hafızlık eğitimi sürecinde genel ruh halinizden bahsedebilir misiniz? 2. Arkadaşlarınızla iletişiminizden bahsedebilir misiniz? 3. Ailenizle olan iletişiminizden bahsedebilir misiniz? 4. Kurs hocanızla iletişiminizi nasıl tanımlarsınız? 5. Hafızlık eğitimine başlamanızın hayatınıza yansımaları nasıl oldu?

2.2.3.1. Hafızlık Eğitimi Alan Bireyin Genel Ruh Hali

Görüşme yapılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu sürecin zor ve stresli olduğunu dile getirmiştir (n=22). Stresin günün dersini verme, kurs ve sosyal çevreden beklentilere karşılık verme ile ilgili olduğu ifade edilmiştir. K19 hafızlık eğitimi alan bireylerin ayrı bir psikolojiye sahip olduğunu, “Hafızlık psikolojisi çok farklıdır. Bu durumun göz önünde bulundurulması gerekir...”, ifadesiyle ortaya koymuştur.

K1 hafızlık eğitimine başlama sürecinde talip olunan eğitimin zor olmasının kendisinde belli bir gerginliğe sebep olduğunu ve bunu, kendisine olan güveni ve söz konusu eğitimi alma konusunda istekliliğiyle aştığını ifade etmiştir. Hafızlık eğitimi sürecinde ders yetiştirmeye çalışmaktan sıkılacak bir zaman bulamadığını söyleyen K14, “Zeki çocukların sıkılmak için vakitleri oluyor”, ifadesiyle bireysel kabiliyete vurgu yapmıştır. Hafızlık eğitimi alınan süreçte psikolojik durumunu “dengesizlik” kelimesi ile tanımlayan K18, duygusal olarak yaşadığı değişkenliğe aşağıda yer alan ifadeleriyle temas etmiştir:

Çok değişik; bir bakmışsın ağlıyorum, bir bakmışsın gülüyorum. Kendimi tanıyamıyorum. Ağlıyorum ama ben de anlamıyorum neden... Hafızlık sürecinde genel ruh halini “dengesizlik” kelimesi ile ifade etmek istiyorum. Tahterevallî gibi kendini ifade etme, anlatma vb. durumlar. Allah'ın ayetlerini ezberlemek büyük imtihan...

Katılımcılara sorulan bu genel sorudan sonra sırasıyla; “kendilerini mutlu eden durumlar”, “kaygı ve strese sokan durumlar” ve “kendilerine

olan güvenleri” hakkında sonda soruları sorulmuştur. Katılımcıların tamamına yakını kendilerini mutlu eden unsuru “günün dersini vermek” olarak ifade etmişlerdir (n=33). Bu unsuru izne çıkmak suretiyle aile ile geçirilen zaman takip etmektedir (n=9). Katılımcılardan dördü “arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmenin” kendilerini mutlu ettiğini ifade etmiştir. Yemek saatinde mutlu olduğunu ifade eden K18, bunun gerekçesini, “Yemek yeme saatini acıktığım için değil; farklı bir ortama gideceğim için istiyorum.”, sözüyle ortaya koymaktadır. Katılımcıları mutlu eden etkenlerden bir diğeri de kursta ders dışı etkinlik yapılmasıdır (n=3).

Görüşme yapılan katılımcılar, kendilerini mutlu eden unsurla ilgili verdikleri cevaplara benzer bir şekilde, kendilerini kaygılandıran unsurun da “günün dersini verme” ile ilgili olduğunu ifade etmişlerdir (n=31). Bu yönde verilen cevaplara K30’un, “Ders yetiştirememeyi düşündüğüm anda, mesela dersim bitmeyecek yarına veremeyeceğim, gibi bir telaşa girdiğim zaman stres, kaygı duyuyorum. Bir etütte normalden az ders yapmışsam, günlük 5 sayfa yaptığım halde o gün 2 sayfa yapmam beni kaygı ve strese sokar.”, şeklindeki sözleri örnek olarak verilebilir.³²

Hafızlık eğitimi alan bireyleri kaygılandıran diğer unsurlar; hoca karşısında ders verirken heyecanlanmak (n=4), hocanın ders verirken gösterdiği tepki gibi (n=3) daha çok kurs hocaları ile ilgili durumlardır. Kaygılandığında kendi kendine, “Dersi yapabilecek miyim? Hafız olabilecek miyim? Hocanın tepkisi nasıl olur? Ders veremezsem. Bir gün daha geçti, acaba bir gün daha mı geç hafız olacağım?”, gibi sorular sorduğunu belirten K31’in bu beyanı hafızlık eğitimi alan bireyin psikolojik durumu hakkında bilgi vermektedir. Hafızlık eğitiminde en önemli problemi motivasyonun dağılması olarak ifade eden K1 kursta motivasyonu dağıtan, kaygı verici unsurlardan mümkün olduğunca uzak kalınması gerektiğini ifade etmiştir.

Bu tema altında katılımcılara yöneltilen son soruda kendilerine karşı olan güvenlerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Sorulan soruya katılımcıların bir kısmı kendilerine olan güvenlerinin tam olduğunu ifade ederek cevap vermiştir (n=18). Katılımcılar kendilerine olan güvenlerinin arka planında kararlı olmaları, çalışmaları ve hocalarının desteği olduğunu ifade etmişlerdir.

³² Koç tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin %33,3’ü mutlu ve huzurlu olduklarını, %47,8’i bazı sorunları olmakla birlikte mutlu olduklarını ifade etmiştir. Bkz. Koç, age. , s. 111; Oruç tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Hafızlık eğitimi alan bireylerin %17,50’si çok mutlu ve huzurlu olduğunu, %52,50’si bazı sorunları olmakla birlikte mutlu olduğunu, %13,75’i kendini yalnız hissettiğini, %6,25’i kendisini sıkıntı ve bunalım içinde hissettiğini, %7,5’i kimsenin kendisini anlamadığını ve %2,5’i de geleceğinden ümitsiz olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Oruç, agm. , s. 58.

Hafızlık eğitiminde derslerini veremediklerinde, zorlandıklarında veyâ sürecin başında hafızlık eğitimini tamamlamakla ilgili tereddüte düştüklerini ifade eden katılımcılar, bu durumun üstesinden, öncelikle hocalarının olmak üzere, arkadaş ve ailelerinin desteğiyle gelebildiklerini ifade etmişlerdir (n=15). Bu yönde cevap veren K2'nin ifadeleri aşağıda örnek olarak verilmiştir:

Bazen zorlandığımda yapamayacağım, bitiremeyeceğim korkusu oldu. Bu durumda kötü oluyorum. Hoca anlıyor. Gel beraber yapalım diyor. Bazen belletmenim yardımcı oluyor. Kolay yaptığım derslerimi aklıma getirerek kendimi motive ediyorum. (K2)

Görüşme yapılan katılımcıların ifadeleri doğrultusunda katılımcıların genelde kendilerine güvendikleri, güven konusunda bir problem yaşadıklarında başta hocaları olmak üzere arkadaş ve ailelerinin katkılarıyla bu durumun üstesinden geldikleri anlaşılmaktadır. K24'ün, "Derslerim güzel gittiği sürece kendime olan güvenim oldukça yüksek oluyor. Ama derslerim istediğim şekilde olmadığında hayatta tüm alanlarda kendimi yetersiz hissediyorum. Hiçbir şey başaramayacakmış gibi hissediyorum.", sözleriyle dile getirdiği şekilde, hafızlık eğitimi alan bireylerin kendilerine olan güvenlerinin sağlanması ve bu güvenin sürekliliğinin olması için derslerinde başarılı olmaları gerekmektedir.

2.2.3.2. Hafızlık Eğitiminde Arkadaş İletişimi

Eğitimin nitelikli olması için sosyal çevrede yer alan önemli unsurlardan birisi de arkadaş çevresidir. Akranlar ve arkadaş çevresi öğrenciler için oldukça büyük öneme sahiptir. Bireyin arkadaşlarıyla olan ilişkileri okul başarı ve motivasyonu üzerinde etkilidir.³³ Öğrenciler genellikle kendileri ile benzer akademik başarıya sahip olanlarla arkadaşlık ilişkileri kurar.³⁴ Arkadaşları tarafından dışlanmak her öğrenci için yıkıcı bir etkiye sahiptir. Bu gibi durumlarda öğreticilerin öğrencilere destek vermesi beklenir.³⁵

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu arkadaşlarıyla olan iletişiminin ideal düzeyde olduğunu ifade etmiştir (n=35).³⁶ Bazı katılımcılar kurslarda-

³³ Anita Woolfolk Hoy, *Eğitim Psikolojisi*, Çev. Duygu Özen, Kaknüs Yay. , İstanbul 2015, s. 173; Allison M. Ryan, "The Peer Group as a Context for the Development of Young Adolescent Motivation and Achievement", *Child Development*, 2001, C. 72, S. 4, ss. 1135-1150.

³⁴ Ryan, agm. , s. 1146.

³⁵ Hoy, age. , s. 242.

³⁶ Bayraktar tarafından yapılan araştırmada, Kur'an kursunda eğitim alan bireylerin %86,53'ünün kolayca arkadaş edinebildiği, %10,20'sinin arkadaş edinmede güçlük çektiği ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcıların %53,87'si arkadaşlarıyla olan iletişiminin çok iyi olduğunu, %33,87'si de oldukça iyi olduğunu ifade etmiştir; Benzer şekilde 1993 yılında Ay tarafından yapılan araştırmada da katılım-

ki öğrenciler arasındaki yaş farkına işaret ederek, herkesin genellikle kendi yaş grubuyla birlikte zaman geçirdiğini ifade etmiştir. K32'nin, "Arkadaşlarımla ilişkilerim güzel. Hepsiyle samimiyim. Hem ders alımında, hem sosyal faaliyetlerde birlikte olduğumuz için zaman mutlu ve huzurlu geçiyor. Sonuçta yemek yerken aynı, yatarken aynı yerde olduğun insanlarla iletişimin daha iyi oluyor.", sözleri arkadaşlarıyla ilişkilerinin iyi olduğunu ifade eden katılımcıların ifadelerine örnek olarak gösterilebilir.

Arkadaşları arasında problem olduğunu söyleyen katılımcılar da olmuştur (n=4). K27 arkadaşlar arasında bazı sıkıntılar olabildiğini, bu gibi durumlarda taraflardan birinin alttan alarak sorunun çözülmesi gerektiğini, "Biraz sıkıntılı olabiliyor. Tartışmalar... Nasıl desem; anlaşmazlıklar oluyor. Fikirlerimiz aynı olmadığı zaman o sinirli oluyor, ben sakin oluyorum. Birinin alttan alması gerektiği için... Bu gibi durumlarda arkadaşlarla tartışmalar yaşıyoruz.", ifadeleriyle ortaya koymuştur.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen sorulardan biri de kurs dışındaki yaşlılarının yaptıklarını yapıp yapamadıkları, dışarıdaki arkadaşlarına özenme durumları ve bu durumun kendilerini nasıl etkilediği ile ilgilidir. Bu kapsamda verilen cevapları temel olarak üç kategori altında ele alabiliriz:

Birincisi; hafızlık eğitimi alıyor olmaktan gayet memnun olan ve dışarıdaki arkadaşlarının yaptıklarına özenmeyen, keşke onlar da burada olsalardı, diyen katılımcılardır (n=23). İkincisi; ilk gruptaki kadar kesin ifadelerle olmasa da, dışarıda olmak istemediğini ifade eden ve buna gerekçe olarak dışarıda çok fazla günahın, kötü davranışların olmasını gösteren, zaman zaman bocalama yaşayan katılımcılardır (n=7). Son grupta ise hafızlık eğitimi aldığı için arkadaşlarının yaptıklarından mahrum olan ve bu durumdan rahatsız olan katılımcılar vardır (n=5).

Hafızlık eğitimi aldığı süreçte dışarıdaki arkadaşlarına özenmeyen katılımcılar, hafızlık eğitiminin bazı şeylerden fedakârlık yapmak gerektiğini, hafızlık yapmanın herkese nasip olmayacağını, hafızlık yapıyor oldukları için dinî hassasiyetlerinin daha yüksek olduğunu ve bu sayede dışarıdaki maneviyatı düşük bir çevreden uzak olma imkânına sahip olduklarını ifade ederek kendilerini motive etmektedirler. Sahip oldukları bu motivasyon düzeyi onların arkadaşlarına özenmeleri yerine, arkadaşlarının kendilerine

çılarının %87,5'i kolayca arkadaş edinebildiğini, %7,5'i arkadaş edinmekte güçlük çektiğini, %5'i de arkadaş edinemediğini ifade etmiştir. Bkz. Mehmet Emin Ay, *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları*, Düşünce Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2005, ss. 61-62.

özenmeleri gerektiğini söyletmektedir. Bu durum; alınan hafızlık eğitiminin başarıya ulaşması açısından olumlu olarak nitelenebilir.

Hafızlık eğitimi sürecinde zaman zaman bocalama yaşadığını ifade eden katılımcılar, bu gibi durumları daha çok canları sıkıldığında, derslerinde başarısız olduklarında yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar da söz konusu bocalamaları hafızlık eğitiminin başlarında yaşadıklarını belirtmiştir. Söz konusu durumla başa çıkmada genellikle hafızlık eğitimi yapmanın ayrıcalığı, hafızlık eğitimi almak suretiyle günahlardan uzak olma imkânı gibi gerekçeleri kullanmışlardır. Hafızlık eğitimi süresince bu eğitimi almayan arkadaşlarına özendiğini ifade eden katılımcılar sıkıldıklarını, arkadaşlarının daha rahat olduklarını bildikleri için kendileri adına rahatsız olduklarını belirtmişlerdir.

Bu tema altında görüşme yapılan katılımcılara sorulan son soru arkadaşlarla olan iletişimin hafızlık eğitiminin niteliğini etkileyip etkilemediği ile ilgilidir. Yapılan görüşmelerde arkadaşlarla olan iletişimin hafızlık eğitimi etkilediğini ifade eden K1 eğitim aldığı kursta üç grup öğrencinin olduğunu; bunlardan ilkinin çok iyi çalışan öğrenci grubu, ikincisinin normal düzeyde çalışan grup ve sayıları çok az olmakla birlikte üçüncü grubun ise hafızlık eğitimi tamamlayamayacağını düşünenlerden oluştuğunu ifade etmiştir. Bir öğrencinin kendisini içinde gördüğü grubun niteliğine göre motivasyon düzeyinin belirlendiğini ortaya koymuştur.

Arkadaş ilişkilerinin hafızlık eğitimi etkileyeceğini düşünen katılımcılardan bir kısmı bu etkinin olumlu (n=6), bir kısmı olumsuz (n=9), bir kısmı da hem olumlu hem de olumsuz olabileceğine (n=10) işaret etmiştir. İfade edilen üç görüşte de çıkış noktası arkadaşlar arası yaşanan ikili ilişkilerdeki problemliler durumlar veyâ güzel ilişkiler, iyi veyâ kötü örnek olma, zamanı boşa harcamaya sebep olma gibi gerekçeler ön plana çıkmaktadır.

2.2.3.3. Hafızlık Eğitiminde Aile İletişimi

Hafızlık eğitimi alan bireyler ailelerinden uzakta yatılı olarak eğitim aldıkları için, ailelerine özlem duyarlar. Zorlu ve meşakkatli bir süreç olduğu kadar sabırlı ve gayretli olmayı da gerektiren hafızlık eğitim sürecinde öğrencilerin ailelerini yanlarında görmeleri, onlardan destek almaları hafızlık eğitimi tamamlayabilmeleri açısından oldukça değerlidir.

Bireyin gelişimini etkileyen en önemli unsurlardan bir tanesi aile bireyleri ile olan iletişiminin niteliğidir. Çocuğun aile içinde önemli bir insan olarak kabul edildiği, karşılıklı ilişkilerde sevgi, saygı ve ilginin olduğu ve

çocuğun gereksinimlerine karşılık bulduğu bir aile ortamı, eğitim faaliyetlerini de olumlu yönde etkileyecektir.³⁷

Görüşme yapılan katılımcılardan bu temanın ilk sorusuna cevap verenlerin tamamına yakını (n=34), aileleri ile iletişimlerinin iyi ve güzel olduğunu ifade etmişlerdir.³⁸ Katılımcıların bir kısmı ailelerinin kendilerine hafızlık eğitim sürecinde destek olduğunu belirtmiştir (n=13). Ailesinde hafızlık yapmış birisi olarak babasından sürekli destek gördüğünü ifade eden K6 bu yöndeki düşüncelerini, “Özellikle babamla samimiyiz. Babam beni daha çok anlıyor kendisi de hafızlık yaptığı için. Bazıları, annem-babam beni anlamıyor, diyor; ama benim öyle bir şeyim olmadı. Onlar daha çok özgüven verdiler, yaparsın, diye.” sözleriyle ortaya koymuştur. K23 olumsuz etkilenmemesi için aile içerisinde yaşanan problemlerin kendisine anlatılmadığını, “Ders durumu kötü olsa da sıkıntı olmuyor. Nasihat veriyorlar. Ailede olan olumsuz durumları etkilenmemem için bana anlatmazlar.” sözleriyle dile getirmiştir.

Hafızlık eğitim sürecinin stres ve sıkıntılı olduğunu, böyle bir süreçte ailesinin hep yanında olduğunu ifade eden K30 bu yöndeki görüşlerini, “Genelde iyi, de hep stresli olduğum için, mesela onlar hep bana destek olmaya çalışıyorlardı. Hep üzgünüm, onları üzmedim; ama onlara karşı bir tavıram olmadı, da benim hep üzgün olmam falan onları da öyle yani hoşuna gitmiyor.” sözleriyle ortaya koymuştur. K1 ailenin hafızlık eğitimi alan bireyle çok fazla görüşmemesi gerektiğini, “...Genelde de çok fazla vaktim olmadığı için sürekli arayamıyordum. Müsait oldukça ben arıyordum. Onlar aramıyordu rahatsız etmeyelim diye. Bence olması gereken de bu. Çocukların yaş grubunda ailenin hatırlanıp sürekli göz önünde bulunması belki motivasyonu biraz kırabilir.” sözleriyle ortaya koymuştur.

Hafızlık eğitimi alan bireylerin aileleri ile görüşebilmeleri için eğitim aldıkları kurstan izin almaları gerekmektedir. Bu kapsamda katılımcılara aileleri ile görüşmek istediklerinde izin almanın problem olup olmadığı soruldu. Bu kapsamda verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde katılım-

³⁷ Doğan, Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, 29. Basım, İstanbul 2014, ss. 361-363; Özdemir, Nisâ suresindeki aileyle ilgili ayetleri istikrarlı bir ailenin oluşması kapsamında ele almıştır. İstikrarlı bir aile içinde yetişen bireyin eğitim hayatı da bu durumdan olumlu etkilenecektir. Bkz. Şuayip Özdemir, “Nisâ Süresinde Aileyle İlgili Olarak Yer Alan Ayetlerin İstikrarlı Bir Aile Kurumunun Teşekkülü ve Çocuğun Eğitimi Açısından Tahlili”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, s. 3, 2002, ss. 1-17.

³⁸ Öztürk tarafından yapılan araştırmada da Kur'an kursu öğrencilerinin yaklaşık %80'i anne-babasıyla iyi anlaşmış olduğunu belirtmiştir. Bkz. Fatma Zehra Öztürk, *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Temelleri ve Sorunları (Konya Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2017, s. 64.

caların büyük bir çoğunluğu izne gitmenin dersini tam olarak verme şartına bağlı olduğunu ifade etmiştir (n=21). Bazı öğrenciler bu uygulamayı doğru bulurken (n=2), söz konusu uygulamanın olmaması gerektiğini belirten katılımcılar da olmuştur (n=4). Katılımcıların izinlerle ilgili vurgu yaptığı hususlardan biri de iznin hangi gerekçe ile istendiği konusudur. Sağlık, ailevi problem gibi özel durumlarda izin verildiği, keyfi sebeplerle istenen izinlerin verilmediği ifade edilmiştir.

Katılımcılardan gelen cevaplar doğrultusunda bu tema altında üzerinde konuşulması gereken konulardan biri, izinleri öğrenciler için bir yaptırım unsuru olarak kullanılıp kullanılmayacağıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu durumu doğru bir uygulama olarak gören katılımcılar olduğu gibi haksızlık olarak ifade eden katılımcılar da olmuştur. Öğrencinin psikososyal durumu da göz önünde bulundurularak bu konunun dikkatlice düşünülmeye karar verilmesi gerekir.

Bu tema altında katılımcılara yöneltilen son soru, aile ile olan iletişimin hafızlık eğitimini etkileme durumu ile ilgilidir. Bu kapsamda sorulara cevap veren katılımcıların tamamına yakını ailenin hafızlık eğitimini etkilediğini ifade etmiştir (n=22). Katılımcılardan iki kişi bu etkinin olmadığını belirtmiştir. Aile ile hafızlık eğitimi arasında bir etkiden bahseden katılımcıların üzerinde durdukları konulardan biri; ailenin, öğrencinin arkasında güveneceği bir dayanak olarak yer tutmasıdır (n=9).³⁹

Katılımcıların aile etkisi konusunda işaret ettikleri diğer bir husus; aile içerisinde ortaya çıkan huzursuz ortamın bireyi olumsuz yönde etkilemesidir (n=6). Bu tür bir olumsuz etkinin azaltılması için K1 ve K25 hafızlık eğitimi alan bireyin aileleri ile mümkün olduğunca az görüşmesini önermektedir. K25, “Evde bir sorun olduğu zaman kafaya takılıyor. O yüzden ben fazla evle iletişim olmasını düşünmüyorum hafta içi.” sözleriyle bu iletişimin ders verilen hafta içinde kesilmesi gerektiğini söylerken K1, “Ama çok fazla dediğim gibi, iletişimde kalıp çocuğun dersine manî olması o bakımdan motivasyonunu düşürür çocuğun.” sözleriyle aile ile bireyin çok fazla iletişim içinde olmasının motivasyonun bozulmasına sebep olacağı gerekçesiyle azaltılması gerektiğini vurgulamıştır.

Görüldüğü gibi, ailedeki huzursuz bir durumun öğrencinin motivasyonu, psikolojik yapısı, dikkati ve kararlılığı üzerinde etkilidir. Bu sebeple, aileler, bilerek veya bilmeyerek, hafızlık eğitimi alan çocuklarını olum-

³⁹ Ailenin bireyin eğitiminde etkisi ile ilgili bkz. Hoy, age. , ss. 163-166.

suz yönde etkileyebilir. Bu durum, gerek kurs yönetimi gerekse müftülükler bünyesinde düzenlenecek etkinliklerle velilere anlatılabilir.

2.2.3.4. Hafızlık Eğitiminde Kurs Hocası İle İletişim

Hafızlık eğitim sürecinde hoca ile iletişiminin niteliği öğrenciler üzerinde etkisi oldukça büyüktür. Bu iletişimde öğrencinin üzerine düşen sorumluluklar olduğu gibi hocadan da beklentiler vardır. Hoca öncelikle aldığı ücreti hak edebilmek için sorumluluklarını yerine getirmelidir.⁴⁰ Gazzâli, hocanın öğrencisine şefkatli olması, onları kendi çocukları gibi görüp koruyup kollaması ve onlara iyi örnek olması gerektiğini ifade etmektedir. Gazzâli'ye göre iyi bir öğretmen, öğrencinin seviyesini göz önünde bulundurmalı, bildiği ve öğrettikleri ile amel etmelidir.⁴¹ Gazzâli, öğrencilerin de iyi bir ahlak sahibi olmak için çaba sarf etmeleri, kendi işlerine odaklanmaları, kibirlenmeden samimi bir şekilde ilimle meşgul olmaları gerektiğini belirtmektedir. İlimde niyetin Allah rızası olması gerektiği, ilmi değerli kılan nitelikleri bilmesi gerektiği, Gazzâli tarafından ifade edilen diğer konulardandır⁴².

Görüşme yapılan katılımcıların tamamına yakını (n=40) hocaları ile olan iletişimlerini iyi, güzel veyâ samimi ifadeleri ile nitelendirmiştir. Eğitim açısından kilit öneme sahip hoca-öğrenci ilişkisinin bu düzeyde olması hafızlık eğitiminin niteliği açısından dikkate değer bir veri olarak görülebilir. Hocası ile iletişim kuramadığını ifade eden K37, "Fazla iletişim kuramıyorum. Haklı da olsam kabulleniyorum. Hocanın hafızlık eğitiminde çok büyük bir yeri vardır.", sözleriyle bu yöndeki kanaatini ortaya koymuştur. Hafızlık eğitiminde hocanın önemli bir yere sahip olduğunu düşünen K28, "Hafızlık zaten hocayla yapılır. Hocan iyiye, sen de iyiysen gerişi boş.", K12 ise, "Hocalarımızı bir baba gibi görüyoruz.", ifadesiyle görüşlerini ortaya koymuştur.

Katılımcılardan bazıları ders verdiklerinde hocalarıyla olan iletişimlerinin daha iyi olduğunu (n=1) ve hocalarının kendilerine güvendiğini (n=3), ders vermediklerinde ise hocalarının kendilerine kızdığını ifade etmiştir

⁴⁰ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Halef el-Ma'ruf el-Kâbisî el-Fakih el-Kayravani, *İslamda Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale*, Çev. Süleyman Ateş, Hıfzırrahman R. Öymen, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1966, s 52.

⁴¹ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî el-Gazzâli, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, Çev. Ahmet Serdaroglu, Bedir Yay. ,C. 1, İstanbul 2011, ss. 154-172.

⁴² Age. , C. 1, ss. 140-154.

(n=8). Bazı katılımcılar da hocalarının zor zamanlarında kendilerini motive ederek destek olduğunu ifade etmiştir.

Bu tema kapsamında görüşme yapılan katılımcılara ideal bir hocanın nasıl olması gerektiği sorulmuştur. Bu soruya cevap veren 27 katılımcının ifadeleri kapsamında ideal bir hocanın sahip olması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir⁴³:

- Hoca, öğrencilerin gözünde güven kazanmalı ve kendini kabul ettirmelidir.
- Öğrencinin her gün ders vermesini sağlayacak bir düzen ve disiplin oluşturabilmelidir.
- Öğrencileri dinlemeli, sorunlarını çözmek için onları anlamaya çalışmalıdır.
- Öğrencileri rencide edici uygulamalardan uzak olmalı, fiziksel ceza kullanmamalıdır.
- Öğrenciler arasında ayrım yapmamalı, adaletli ve fedakâr olmalıdır.
- Meslekî yeterliliği üst düzey olmalı, kuvvetli bir hafız olmalı, yanlışları tespit edebilmeli, Kur'an kıraatine yönelik bilgisi yeterli düzeyde olmalıdır.
- Öğrencileri için iyi bir örnek olmalıdır.
- Öğrencilerin çekinmeden sorunlarını kendisine anlatabileceği bir yakınlık oluşturabilmeli ve öğrencilerine güvenmelidir.
- Öğrencilerin halinden anlamalı, empati yapmalı, duyarlı olmalı ve ortaya çıkan başarısızlıkların sebeplerini araştırmalıdır.
- Başarısız olan öğrencilerle birebir ilgilenerek onlara rehberlik etmelidir.
- Öğrencileri hafızlık eğitimi ve bu eğitimde karşılaşmaları muhtemel problemler hakkında bilgilendirmelidir.
- Öğrencileriyle iletişiminin odağında sevgi ve saygı olmalıdır.
- Öğrencileriyle dengeli ve mesafeli bir ilişki kurmalı; onları ne çok boş bırakmalı, ne de çok fazla sıkmalıdır.
- Sabırlı, hoşgörülü ve anlayışlı olmalıdır.
- Öğrencilerin kapasitesini göz önünde bulundurmalıdır.
- Öğrencilerini motive edebilmelidir.

⁴³ Kur'an kursu öğreticisinin hafızlık eğitimi ve Kur'an kıraati ile ilgili özel alan bilgisinin, mesleki pedagojik formasyon bilgisinin ve genel kültür bilgisinin olması gerekir. Bkz. Süleyman Akyürek, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005, S. 18, s. 181; 1993 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Kur'an kursu öğreticilerinin %98'i mesleki formasyonlarını yeterli görmektedir. Bkz. Ay, age. , ss. 85-86; 2001 yılında yayımlanan bir araştırmada Kur'an kursu öğreticilerinin %8,6'sı pedagojik formasyonun mesleki başarı için önemli olduğunu ifade etmiştir. Aynı araştırmaya göre öğreticilerin %82,7'si genel olarak Kur'an kursu öğreticilerinin pedagojik formasyonlarının yeterli olduğunu ifade ederken %94,8'i kendilerini bu konuda yeterli görmektedir. Bkz. Buyrukçu, age. , ss. 105-109; Yaz Kur'an kurslarında da kurstan memnuniyetsizlik gerekçelerinden birisi olarak hoca ile ilgili etkenlerin ifade edilmesi, Kurs hocasının Kur'an eğitimindeki yerini göstermektedir. Bkz. Başkurt, age. , s. 172-176.

Hafızlık eğitiminde dikkat edilmesi gerektiği ifade edilen hususlardan bir tanesi de hocaların öğrencilerin özelliklerini göz önünde bulundurması ve bireysel farklılıklarının ayırında olması yönündedir. Bu kapsamda değerlendirmede bulunan K29, “Hafızlık eğitiminde önce kapasiteye bakmak lazım. Kolay yapana çok ham verilebilir. Zor yapana az verip yavaşça yaptırmalı. Bence yavaş yavaş gidilmeli diye düşünüyorum. Hızlı başlanınca haslar zorlaşıyor.”; sözleriyle dikkat çekerken K19 hocanın öğrencinin psikolojik durumunu da göz önünde bulundurması gerektiğini, “...Hafızlık psikolojisi çok farklıdır. Daha hassas olunmalıdır. Şu an kursumuzda da böyle oluyor. Bazen gergin olabiliyorum. Doğru olanı idrak edebiliyoruz; fakat irademize söz geçiremiyoruz.”; sözleriyle vurgulamıştır.

Bu tema altında, katılımcılara hoca ile iletişimin hafızlığa olan etkisi sorulmuştur. Cevap veren katılımcıların büyük bir çoğunluğu, “Kurs hocası ile olan iletişim hafızlık eğitimini etkiler”, görüşünü savunmuştur (n=26). Katılımcılardan üçü etkilemediğini, biri kısmen etkili olduğunu, bir diğeri ise biri etkilememesi gerekirken etkilediğini ifade etmiştir.

Hafızlık eğitimini hoca ile olan iletişimin etkilediğini ifade eden katılımcıların ağırlıklı olarak üzerinde durdukları konu, hoca ile öğrenci arasındaki olması muhtemel, problemlerli bir ilişkinin öğrenciyi olumsuz yönde, nitelikli ve iyi bir iletişimin ise olumlu yönde etkileyeceği düşüncesidir. Bu kapsamda katılımcıların vurgu yaptıkları ikinci husus, hocaların hafızlık eğitimi sürecini yöneten kişi olması ve öğrencileri motive ediyor olmasıdır. Katılımcılardan bazıları hocanın süreçteki etkisini dersin tamam olduğu veyâ olmadığına karar veren kişi olmasıyla açıklamaktadır (n=2). Bununla birlikte bazı katılımcılar da hocanın öğrencileri motive ederek hafızlık eğitimini tamamlamalarını sağlayan tek kişi olarak nitelendirmektedir (n=3).

2.2.3.5. Hafızlık Eğitimi ve Toplumsal Hayat

Hafızlık eğitimi almaya başlamanın katılımcıların hayatlarında nasıl bir etki oluşturduğuna dair sorulara verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde; iç huzuru ve hayatın bereketlenmesi (n=3), dinî hassasiyetlerin artması (n=13), toplum ve aileden takdir ve saygı görme (n=15), arkadaşlar arasında farklı bir konuma gelme (n=6), ahlâkî tutum ve davranışların değişmesi (n=3), olgunlaşma (n=4) gibi etkileri olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴

Görüldüğü gibi hafızlık eğitimi kendi içerisinde birçok zorluk barındır-

⁴⁴ Benzer tespitler için bkz. Koç, *Kur'an Kurslarının...*, s. 721; Ay, age., s. 55; Koç, age., s. 106.

sa da bireyin kendi hayatında bu eğitimi anlamlandırması sonrasında ayrı bir yere sahip olmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu eğitimin hayatında farklılaşmaya sebep olmadığını, aksine olumsuz etkiler bıraktığını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Bu kapsamda hafızlık eğitiminin hayatında herhangi bir farklılaşma getirmediğini ifade eden iki katılımcı da evlerinden uzak kalmaları ve ailelerine olan özlemlerinden bahsetmiştir.

Hafızlık eğitiminin hayatına etkisini farklı yönleriyle ele alan katılımcılar olmuştur. K19 hafızlık eğitiminin hayatına kattığı güzel şeylerle birlikte sorumluluk da yüklediğini, “(İnsan) Çok değişiyor. Bakış açısı değişiyor. Karakterimi geliştiriyor. Duygusal olarak karşındakini daha iyi anlıyor, alçak gönüllü oluyorsun. Hoşgörülü ve sabırlı oluyorsun. Olumlu açıdan herkes gıpta ediyor; ama bir taraftan da eleştiriliyorsun, bir de hafızsın bunu nasıl yaparsın, vb. sözlerle...”, ifadesiyle ortaya koymaktadır.

K19’un sözünü ettiği sorumluluk duygusunun dengeli bir şekilde ele alınmaması söz konusu eğitime tabi olan bireylerde bir baskı unsuru olarak ortaya çıkabilmektedir. Nitekim hafızlık eğitimi alanlardan çok fazla şey beklendiği yönünde görüş bildiren K24, “İnsanlar hafız denince çok fazla... Sanki melek türünden bir şeymiş gibi davranıyorlar. Aslında hepimiz Allah’ın kullarıyız, günahkârız. Farklı şeyler oluyor, aman sen hafızsın şöyle yaparsın, tarzında.” ifadeleriyle kendileri üzerinde oluşan bu türden bir baskıdan söz etmektedir.

Ünsal, hafızlık eğitimi alan bireylerin %86,5’inin çevreleri tarafından takdir ve tebrik edildiğini, %8,7’sinin pek fark edilmediğini, %1,4’ünün de küçük görüldüğünü ifade etmiştir⁴⁵. Hafızlık eğitimi alan bireyler üzerinde yapılan farklı bir araştırmada katılımcıların %76,25’inin hafızlık eğitimi almanın ibadet hayatlarını kuvvetlendirdiğini, %20’sinin bir değişiklik yapmadığını, %3,75’inin de zayıflattığını belirttiği ortaya koyulmuştur⁴⁶.

2.2.4. Hafızlık Eğitiminde Kurs Ortamı

Hafızlık eğitiminin alındığı ortam olarak özellikle yatılı olarak eğitim veren Kur’an kurslarında öğrencilerin sürekli zaman geçirdikleri sınıflar, çalışma odaları, yemekhane, yatakhane gibi ortamların temiz ve ferah ol-

⁴⁵ Ünsal, agt. , s. 41; Ay tarafından yapılan araştırmada katılımcıların %85,2’si sosyal çevresinde Kur’an kursuna gittiği için takdir ve tebrik edildiğini, %9,4’ü pek fark edilmediğini, %2,7’si de küçük görüldüğünü belirtmiştir. Bkz. Ay, age. , s. 58; Koç’un araştırmasında da katılımcıların %66,1’i toplumda genelde sevilip ilgi gördüklerini, %12,8’i sevidiklerini ama amaçsız bir işle uğraştıklarının söylendiğini %20,3’ü hor gören ve eleştiri yapanların olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Koç, age. , s. 104.

⁴⁶ Oruç, agm. , s. 57.

ması, ısıtma ve aydınlatmalarının yeterli olması, gürültüden uzak bir yerde bulunması, öğrencilerin sosyal faaliyet yapabilecekleri alanlar olması, bir bahçenin olması oldukça önemlidir. Kur'an kursunun ifade edilen bu özelliklere sahip olması öğrencilerin hafızlık eğitimine odaklanmaları için uygun bir zemin hazırlar.⁴⁷ Hafızlık eğitiminde dikkat ve odaklanmanın oldukça önemli olması sebebiyle yöntem ile ilgili yapılan araştırmalarda söz konusu eğitimin verildiği mekânların sade ve sakin olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda hafızlık eğitimi verilen ortamda resim ve çok yoğun eşya olmaması, ayrıca hafızlık eğitimi alan bireylerin yaş düzeylerinin dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir⁴⁸.

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların büyük bir kısmı kurslarının güzel olduğunu ifade etmişlerdir (n=30). Azımsanmayacak sayıda katılımcı da hafızlık eğitimi aldıkları kursun fiziksel imkânlarının yetersiz olduğunu, bu yönüyle problem yaşadıklarını ifade ederek memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir (n=12). Kurs imkânlarını beğenmeyen katılımcılar, yemeklerinin iyi çıkmadığını (n=6), binasının yetersiz kaldığını (n=8), temizlik problemi olduğunu (n=4), öğrenci sayısının çok fazla olduğunu ifade etmişlerdir (n=5).

Katılımcılara hafızlık eğitimi aldıkları kursta ders dışı etkinlik ve sosyal faaliyet yapma durumu ve bu tür etkinlikler için imkânların yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Soruya cevap veren katılımcıların büyük bir kısmı, eğitim aldıkları kursta ders dışı etkinlik olduğunu ifade etmiştir (n=17). Katılımcıların ders dışı etkinlik olarak ifade ettikleri unsurlar; piknik (n=7), spor etkinlikleri (n=7) (ağırlıklı olarak futbol, sonrasında voleybol, masa tenisi), konferans (n=3) ve gezilerdir (n=1). K23, "Ders dışı etkinlik yoktur", K36 da, "Spor ve benzeri etkinlik yok; ama olmalıdır...", sözleriyle eğitim aldıkları Kur'an kursunda ders dışı etkinlik olmadığından bahsetmiştir.⁴⁹

Görüşme kapsamında katılımcılara eğitim aldıkları kursa yönelik tutumları hakkında veri elde etmek amacıyla kurslarında gördükleri olumlu ve olumsuz yönler sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda olumlu olarak dikkat çeken durumlar, kursun fiziksel imkânları, kurs hocalarının öğrencilere yönelik tutumları ve ders dışı etkinliklerle ilgilidir.

⁴⁷ Temel, agm. , s. 47; Kur'an eğitiminde kurs ortamının önemi ile ilgili bkz. Başkurt, age. , ss. 183-192.

⁴⁸ Ömer Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", *Bilimname*, 2015/2, S. 29, s. 195.

⁴⁹ Kur'an kursu binalarının sahip olması gereken özellikleri ile ilgili Kur'an kursu öğretmenlerinin görüşleri için bkz. Buyrukçu, age. , s. 125; Kur'an kurslarının problemleri ile ilgili ayrıca bkz. Ay, age. , ss. 68-81; Koç, age. , ss. 112-114; Age. , ss. 202-206.

Hafızlık eğitimi alınan kursun fiziksel imkânlarının yeterli olması, öğrencilerin ders dışında stres atabilecekleri geniş bahçe ve mekânlara sahip olması bu kapsamda ön plana çıkmaktadır. K2'nin eğitim aldığı kurstaki bahçeyi beğendiğini, "Bahçemiz çok büyük. Ders çalışmak güzel oluyor. Kafa dağıtmak açısından değişik bir ortam oluyor.", ifadesiyle ortaya koyması bu yönde bir örnek olarak verilebilir.

Görüşme yapılan katılımcıların eğitim aldıkları kurslarla ilgili ön plana çıkardıkları olumlu yönlerden biri de kurs hocalarının öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu olmasıdır (n=5). Bu kapsamda K32 eğitim aldığı kurstaki hoca ve idarecilerin kendisi ile olan iletişiminin aldığı eğitimi nasıl etkilediğini, "Hocalarla idare aşırı derecede sevgiyle davranıyorlar. Herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmıyoruz, herhangi hakaret edici bir söz bile yok. O yüzden insan mutlu oluyor. Baskı altında kalmadığı için. Burada keyifle hafızlık yapıyoruz, öyle zorla gelip hafızlık yapan da yok kursumuzda.", sözleriyle dile getirmiştir.

Ders dışı etkinliklerin olması hafızlık eğitimi yapılan kurstan memnun olma kapsamında ifade edilen hususlardan biridir (n=5). Ders dışında spor yapma imkânının olması, film izlemeye izin verilmesi, zaman zaman öğrencilerin ödüllendirilmesi bu kapsamda dile getirilen ifadelerdir.

Devam edilen kursta beğenilmeyen, olumsuz durumlar sorulmuş, katılımcıların büyük bir kısmı (n=15) olumsuz bir durumun olmadığını ifade etmiştir. Görüşme yapılan katılımcıların eğitim aldıkları kurstan memnun olmadıkları olumsuz yönlerin başında fizikî imkân yetersizlikleri gelmektedir. Bu kapsamda kurs yemeklerinin yeterince iyi olmaması, ders dışı etkinlik olmaması, hoca sayısının yetersiz olması gibi hususlar ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda katılımcı görüşlerine yukarıda yer verilmiştir. Hocaların sayısının yetersiz olduğunu ifade eden K18 bu durumu, "Hocanın yetersiz olmasıdır. Sıra gelmiyor. Bizim sınıfta çok yüksek gidiyorlar. Hocamız yetişemiyor...," sözleriyle ifade etmiştir.

Bu tema altında katılımcılara yöneltilen son soru hafızlık eğitimi alınan kursun fiziksel imkânlarının söz konusu eğitimi etkileme durumudur. Görüşme yapılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu kursun fiziksel imkânlarının hafızlık eğitiminin niteliğini etkilediğini düşünürken (n=29), katılımcılardan bazıları da böyle bir etkinin söz konusu olmadığı kanaatinde dirler (n=11).⁵⁰

⁵⁰ Ortamın eğitim üzerindeki etkisi ile ilgili olarak bkz. Murat Taşdan, Züleyha Ertan Kantos, "Sınıf Yönetimi ve Disiplin", *Sınıf Yönetimi*, Ed. Zuhul Cahoğlu, Grafiker Yay. , Ankara 2007, s. 21.

Hafızlık eğitiminin kursun fiziksel imkânlarından etkilenmediğini ifade eden katılımcılar ise genellikle hafızlık yapmak isteyen bir kişiyi dış etkenlerin fazla etkilemeyeceğine vurgu yapmışlardır.

2.3. Hafızlık Eğitimi Sonrası Süreç

Hafızlık eğitimi, zorlu ve sabır gerektiren uzun gayretler sonunda tamamlanabilen bir eğitimidir. Bu durum daha önceki temalar altında bizzat hafızlık eğitimi alan katılımcılar tarafından da dile getirilmiştir. Böylesine zorlu ve stresli bir süreci tamamlayan bireyler “hafız” olarak mezun olurlar. Ancak hafızlık eğitiminin tamamlanması sonrasında gündeme gelen konulardan biri de hafızlığın korunması ve unutulmamasıdır. İlgili literatüre bakıldığında hafızlığın unutulmaması için kullanılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu tema altında hafızlık eğitimi alan bireylere, söz konusu eğitim sonrasında nasıl bir eğitim almayı planladıkları, hafızlık eğitimini tamamladıktan sonra hangi mesleği edinmeyi düşündükleri ve hafızlığı unutmamak için ne gibi önlemler almayı düşündükleri sorulmuştur.

2.3.1. Devam Edilmek İstenen Eğitim

Hafızlık eğitimi ile ilgili verilere baktığımızda, devam edilmek istenen eğitim konusunda katılımcıların bir kısmı halihazırda devam eden eğitimlerini tamamlamak istemekle birlikte, eğitim türü açısından düşünüldüğünde katılımcıların büyük bir çoğunluğu dinî ilimlerde daha derinlemesine bilgi edinmek amacıyla öncelikle Arapça ve ilahiyat eğitimi almak istemektedirler.⁵¹ Katılımcılar kendi içinde buldukları seviyeye göre bir eğitim kademesiyle ilgili planlama yapmışlardır. Ortaokul kademesinde olanlar lise, lise seviyesinde olanlar lisans, lisans seviyesinde olanlar da lisansüstü ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

Öğrenilen bir bilginin hafızada kalması için onun çokça tekrar edilmesi ve kullanılması gerekir. Hafızlık eğitimi sonrasında kazanılan “hafız” vasfının korunması için de en önemli hususlardan biri hafızlığın tekrar edilerek unutulmamasıdır. Hafızlığın tekrar edilmesi bireyin şahsî gayretleri ile mümkün olmakla birlikte; eğitim, meslek gibi uzun vadeli etkileri olan un-

⁵¹ Bayraktar tarafından yapılan çalışmada öğrencilere ilkökulu bitirince devam etmek istedikleri eğitim sorulduğunda katılımcıların %58,60'ı Kur'an kursu, %26,23'ü İHL olmak üzere %84,83'ünün ilahiyat alanında devam etmek istediği belirtilmiştir. Bkz. Bayraktar, age. , s. 27. Aynı soruya Ay'ın araştırmasına katılan öğrencilerin %47,3'ü İHL'ye, %17,7'si açık öğretim İHL'ye ve %9,7'si de din hizmetlerine yöneleceğini ifade ederek cevap vermiştir. Bkz. Ay, age. , s. 53; Koç'un araştırmasında katılımcıların %21,4'ü İHL'ye gitmek istediğini ifade etmiştir. Bkz. Koç, age. , s. 69.

surlarla birleştirildiğinde çok daha kolay ve fonksiyonel olacaktır. Bu kapsamda hafızlık eğitimi sonrasında Kur'an ile ilgili bir eğitim alınması ve sonrasında Kur'an öğretilmesi, Kur'an'dan ilham alınarak yapılan farklı din hizmetleri alanlarındaki mesleklerin tercih edilmesi, hafızlığın korunması açısından oldukça önem arz eden bir durumdur.

Araştırma kapsamında, katılımcılara yöneltilen ilk soru hafızlık eğitimi tamamladıklarında ne tür bir eğitim almayı hedefledikleri ile ilgilidir. Katılımcıların bir kısmı halihazırda devam eden eğitimlerini tamamlamak istemekle birlikte, eğitim türü açısından düşünüldüğünde, katılımcıların büyük bir çoğunluğu dinî ilimlerde daha derinlemesine bilgi edinmek amacıyla öncelikle Arapça ve ilahiyat eğitimi almak istemektedirler. Katılımcılar kendi içinde buldukları seviyeye göre bir eğitim kademesiyle ilgili planlama yapmışlardır. Ortaokul kademesinde olanlar lise, lise seviyesinde olanlar lisans, lisans seviyesinde olanlar da lisansüstü ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.⁵²

Görüşme yapılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu hafızlık eğitimlerini tamamladıktan sonra Arapça eğitimi almak istediklerini ifade etmişlerdir (n=25). Bu veri bize hafızlık eğitimi alan bireylerin içten içe Kur'an'ın ne demek istediğini anlamak istedikleri konusunda fikir vermektedir. Daha önce Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ın sahabe tarafından onar ayet olarak ezberlediğini, söz konusu on ayet iyi anlaşılıp hükmüyle amel edildikten sonra diğer on ayete geçildiğini ifade etmiştik⁵³. Bu kapsamda hafızlık eğitimi alan bireylerin de Kur'an'ı anlayıp onun hükmüne göre amel etmeyi planladıkları düşünülebilir. Bu, nitelikli bir hafızlık eğitimi kapsamında önemli bir veri olarak düşünülebilir.

Katılımcıların cevapları doğrultusunda ilahiyat eğitimi almak istemeleleri, dikkat çeken ikinci bir husustur. İlahiyat eğitimi almak isteyen (n=21), ön lisans ilahiyat eğitimini tamamlamak isteyen (n=7), medrese eğitimi almak isteyen (n=4) ve kendini İslami ilimlerde (tefsir, hadis, fıkıh vb.) (n=6) geliştirmek isteyenleri de dâhil ettiğimizde, neredeyse görüşme yapılan katılımcıların tamamı, hafızlık eğitimi sonrasında hafızlıklarını kullanabilecekleri bir eğitim almayı planlamaktadırlar. Bu durum, hafızlık eğitiminin niteliği açısından önemli bir veri olarak değerlendirilebilir.

⁵² Bayraktar tarafından yapılan araştırmada öğrencilere ilkokulu bitirince devam etmek istedikleri eğitim sorulduğunda katılımcıların %58,60'ı Kur'an kursu, %26,23'ü İHL olmak üzere %84,83'ünün ilahiyat alanında devam etmek istediği belirtilmiştir. Bkz. Bayraktar, age. , s. 27.

⁵³ Muhammed Abdülhay el-Kettâni, Hz. Peygamberin Yönetimi, Çev. Ahmet Özel, İz Yay. , 2. Baskı, C.1/2, İstanbul 2003, s. 349.

2.3.2. Hedeflenen Meslek

Araştırma kapsamında hafızlık eğitimi alan bireylere aldıkları eğitim sonrasında ne tür bir meslek sahibi olmayı planladıkları sorulmuştur. Katılımcılardan gelen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, büyük bir çoğunluk, hafızlık eğitimlerini tamamladıktan sonra DİB'e bağlı kadrolarda imam hatip, müezzin, Kur'an kursu hocası, vaiz, müftü yardımcısı veya müftü olmak istediklerini ifade etmişlerdir (n=31). Bununla birlikte, katılımcıların bir kısmı da yine benzer şekilde hafızlıklarını aktif bir şekilde kullanabilecekleri İslam Hukuku ve Tefsir Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapmak, din kültürü ve ahlak bilgisi veya İHL meslek dersleri öğretmeni olmak, ilahiyat fakültesinde hoca olmak gibi meslekî gâyelerden bahsetmişlerdir (n=6). Ayrıca eğitimleri sonrasında bilim adamı (K4), savcı (K8), psikolog (K30), hemşire veya doktor (K31), kreş hocalığı (K43) gibi farklı bir alanda çalışmak isteyen katılımcılar da vardır. Bir katılımcı ise hayalinin mimarlık olduğunu ancak hafızlık eğitimi almaya başladıktan sonra bundan vazgeçtiğini, "Kendi istediğim meslek mimarlık; ama hafızlık sonrası uygun olmadığı için ilahiyatta öğretim görevlisi veya hafızlık hocası... ikisinin daha uygun olduğunu düşünüyorum.", sözleriyle ortaya koymuştur (K29).

Katılımcıların (K12), "Hafızlığımı muhafaza etme açısından Kur'an kursu hocası olmak istiyorum.", ya (K29), "Kendi istediğim meslek mimarlık; ama hafızlık sonrası uygun olmadığı için ilahiyatta öğretim görevlisi veya hafızlık hocası... ikisinin daha uygun olduğunu düşünüyorum.", ya (K32), "İlahiyat alanında her türlü meslek öyle fazla şey olmadıkça, vaiz olur müftü olur: yani insanlara dinî olarak katkımın dokunacağı insanlara faydamın dokunacağı bir şey olması lazım. Biraz daha büyük düşünürsek Diyanet İşleri Başkanlığı falan düşünüyorum inşallah.", şeklindeki ifadelerinde hafızlığa uygunluk, insanlara faydalı olma gibi endişeleri taşımaları da ayrıca dikkat çeken bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hafızlık eğitimi sonrası düşünülen meslek alanı ile ilgili yapılan nicel bir araştırmaya baktığımızda katılımcıların %63,5'inin ilahiyat alanında çalışmak istediklerini görmekteyiz.⁵⁴ Hafızlık eğitimi alan bireylerin ilahiyat alanında bir meslek tercih etmek istemelerine rağmen, uygulamada ancak her yedi hafızdan birisi ilahiyat alanında istihdam edilebilmiştir⁵⁵. Ka-

⁵⁴ Algur, agt. , s. 143; Koç tarafından yapılan araştırmaya göre katılımcıların %67,3'ü dinî bir meslek düşünürken %26,7'si dinî bir mesleği belki düşünmeyeceğini, %14,3'ü ise düşünmeyeceğini ifade etmiştir. Bkz. Koç, age. , ss. 72-73; Çimen'in araştırmasında imamların %82,1'i hafız oldukları için imam hatipliği tercih ettiklerini ifade etmiştir. Bkz. Çimen, agm. , s. 152.

⁵⁵ Suat Cebeci, Bilal Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2006, C.4, S. 11, s.

tılımcılar için, ilahiyat alanında çalışmak istemiyorum, seçeneği sunulmasına rağmen sadece %10,1'inin bu seçeneği tercih ettiğini görmekteyiz. O halde hafızlık eğitiminin nitelikli olması ve unutulmaması için ilahiyat alanında çalışılması yönünde yapılan tavsiyelerden katılımcıların haberdar olduğu ve bu yönde istekli davrandıkları görülmektedir⁵⁶. Aynı çalışmada katılımcıların %9'u sosyal bir alanda çalışmak istediğini, %1,2'si ise çalışmak istemediğini ifade etmiştir. Hafızlık eğitimi sonrasında hangi alanda çalışmak istediğine henüz karar vermediğini ifade eden katılımcılar, örneklerin %13'ünü oluşturmaktadır.⁵⁷ Benzer bir sonuç Oruç tarafından yapılan çalışmada ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %65'i ilahiyat alanında bir meslek tercih edeceğini ifade ederken %35'i farklı bir alanda meslek tercih edeceğini ifade etmiştir⁵⁸.

2.3.3. Hafızlığın Korunması

Hafızlık eğitiminde Kur'an'ın ezberlenmesi ne kadar önemlisi ise, eğitim sonrası elde edilen hafızlığın korunması da o kadar önemlidir. Zira bu durumu zorlu yapan, sürecin ömür boyu olması ve hayatın içinde farklı meşgalelerle uğraşırken Kur'an'a yeterli zamanın her zaman istenen düzeyde ayrılabilmesidir.⁵⁹ Unutmaya engellenmenin ilk ve en önemli yolu tekrardır⁶⁰. Tekrar, ezberlenen Kur'an ayetlerinin zihinde kalmasını sağlar⁶¹. Ezberin başkasından dinlenmesi, unutulan yerlerin tekraren ezberlenmesi, ezberlenen metnin manasına vakıf olarak üzerinde düşünülmesi ve hatim indirilmesi unutmaya karşı alınabilecek önlemler arasında sayılmaktadır⁶². Ezberi unutmamak için tekrar yapmak, tekrar yapmayı istikrarlı bir şekilde sürdürebilmek için de tembellikten uzak olmak gerekir. Zernüci, tembellik ve unutkanlıktan kurtulmak için yemeği azaltmak gerektiğini, misvak kullanmanın ezberleme gücünü artırdığını belirtmiştir. Ayrıca Allah'a karşı işlenen kötülükler, günahların çok olması, düşünce ve üzüntünün çok olması, dünya işleriyle gerektiğinden fazla meşgul olunması da unutmaya sebep olan unsurlar olarak ifade edilmiştir.⁶³ Araştırmada katılımcılara eğitimlerini tamamladıklarında, hafızlıklarını korumak için ne yapacakları sorul-

36; Akdemir, agm. , s. 26; Çimen, agm. , s. 128.

⁵⁶ Cebeci ve Ünsal, agm. , s. 49.

⁵⁷ Algur, agt. , s. 143.

⁵⁸ Oruç, agm. , s. 51.

⁵⁹ Hafızlık eğitimini zor kılan, ezberin korunmasıdır. Bkz. Şahin, *Hafızlık Eğitimi...* , s. 77.

⁶⁰ Temel, agm. , s. 54.

⁶¹ Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 23; Kâbisî, age. , s. 25.

⁶² Temel, agm. , ss. 55-59.

⁶³ Zernüci, age. , ss. 122-124.

muştur. Aşağıda da görüldüğü gibi katılımcılar tarafından literatürde yer alan önerilere benzer öneriler yapılmıştır.

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda hafızlığın korunması için yapılması gerekenleri şu şekilde ifade edebiliriz:

- Hafızlık eğitimini çok sağlam bir şekilde tamamlamak. Bu kapsamda hafızlık eğitiminde ham sayfaların bitmesinden sonra çok fazla “haslama” (pekiştirme) yapmak (n=5),
- Ezbere mukabeleler okumak (n=7) ve hatimle teravih namazı kıldır- mak (n=5),
- Ömür boyu her gün düzenli olarak en az bir cüz tekrarı yapmak (n=36),
- Çalışma ortamını, meslek seçimini hafızlığın aktif bir şekilde kullanı- lacağı şekilde seçmek, oluşturmak; bu kapsamda hafızlık eğitim süreci için- de olmak (belletmen, hoca vb.) (n=7)
- Ezberleri, kullanma kapsamında, namazlarda okumak (n=2),
- Sağlam olduğunu inanarak namazlarda okumak veyâ ayda bir kere ha- tim etmek. (K27)

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde hafızlık eğitimi alan birey- lerin söz konusu eğitime başlamadan önceki, eğitim sürecindeki ve eğitimi tamamladıktan sonraki döneme dair görüşleri belli temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Görüşme yapılan bireylerin hafızlık eğitimine başlama hikâyelerine bakıldığında katılımcıların çoğunluğunda aile, arkadaş, hoca, Kur’an kursu gibi dışardan bir unsurun etkisi ön plana çıkmaktadır. Bun- ların yanında yaz döneminde gidilen Kur’an kursundaki ortamdan, Kur’an kursundaki hocasının ilgi, alaka ve yönlendirmesinden etkilendiğini ifade eden ve çevresinde hafızlık yapmış bireylerin olması ve onlara özenmesi se- bebiyle hafızlık eğitimi almaya karar verdiğini belirten katılımcılar da var- dır. Hafızlık eğitimini iyi bir lise veyâ iyi bir üniversite eğitiminin sağlana- maması durumunda alternatif olarak düşünenler, iyi bir liseye yerleşeme- diği veyâ üniversite sınavını kazanamadığı için ailelerinin de teşvikiyle ha- fızlık eğitimi almaya karar verdiklerini ifade etmiştir.

Görüşme yapılan katılımcılar hafızlık eğitimini Allah’ın rızasını kazan- mak, Kur’an’la hemhal olmak, sadece lafzın ezberlenmesi değil, aynı za- manda hükmüyle amel etmek, Allah’a ve dine olan sevgi ve bağlılığın bir ifadesi, insana huzur ve mutluluk veren bir süreç, yapılması çok zor, sabır

ve azim gerektiren bir süreç, insanın yaşam biçimini değiştiren, sosyal hayatta farklı bir kimlik veren anlatılmaz yaşanır bir deneyim olarak tanımlanmışlardır.

Hafızlık eğitimini rızâ-i ilâhîyi elde etmek amacıyla aldığını ifade eden bireylerin çoğunlukta olması, bu eğitimin öncelikle ibadet kaygısıyla yapıldığı yönünde değerlendirilebilir. Bununla birlikte ifade edilen, Kur'an ve hafızlık sevgisi, Kur'an'ı anlama ve yaşama kaygısı, ilim elde etme düşüncesi, ihtiyaç olduğunu düşünme ve insanlara faydalı olma isteği gibi amaçlar daha çok içsel motivasyonu anımsatmaktadır. Hafızlık eğitimini bir meslek edinme, anne-babanın isteğini yerine getirme, gösteriş ve toplumsal kabul gibi dışsal motivasyonu anımsatan amaçlarla yaptığını söyleyen katılımcılara da rastlanmıştır.

Nitel görüşme yapılan bireyler, hafızlık eğitimine zihnen ve ruhen bir hazır bulunmayla başlanması, dinî ve ahlâkî yaşantılara özen gösterilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Hafızlık eğitimi alan bireyler bu eğitim öncesinde kendilerine hafızlık eğitimini tamamlamak, bir meslek edinmek, Kur'an'ı öğretmek, kendisinden razı olunan bir kul olmak ve Arapça öğrenmek gibi hedefler belirlemiştir. Kur'an'ı anlamak ve hayata uygulamak, hafızlığı dinî ilimlerde daha yetkin bir kişi olmak için kullanmak gibi hedefler oldukça geri plandadır. Hafızlık eğitiminde tanımlanan hedefler daha çok günlük, kısa vadeli niteliktedir.

Görüşme yapılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu sürecin zor ve stresli olduğunu dile getirmiştir. Stresin günün dersini verme, kurs ve sosyal çevreden beklentilere karşılık verme noktasında olduğu ifade edilmiştir. Hafızlık eğitimi alan bireylerin tamamına yakını arkadaşı, aile ve kurs hocalarıyla olan iletişimlerinin iyi olduğunu belirtmiştir. Arkadaş ilişkilerinin bireyi hem olumlu, hem de olumsuz yönde etkileyeceği ortaya konulmuştur. Yeri geldiğinde dersini, yer geldiğinde derdini dinleyecek bir arkadaşın(ın) olması hafızlık eğitimi alan bireylerin istediği bir durumdur. Katılımcılar aile desteğinin gerekliliğine vurgu yapmış, aileyle olan ilişkilerin belli bir düzeyde tutularak ölçülü olması gerektiğini ve bireyin zihninin gereksiz problemlerle yorulmamasının önemini ifade etmiştir.

Yapılan görüşmelerde kurs hocasıyla olan iletişimin hafızlık eğitimini tamamlamada kilit role sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda ideal bir hocanın sahip olması gereken özelliklerinin başında alanında uzman olması, öğrencilerini sevmesi ve onlara değer vermesinin geldiği belirtilmiştir. Ayrıca, hafızlık eğitimi veren hocanın problemlerin çözümünde ya-

pıcı bir rol üstlenen, çözüm odaklı, empati yapabilen, özverili ve fedakâr olması gibi özelliklerin gerekliliğinden de bahsedilmiştir.

Hafızlık eğitimi alan bireylerin büyük bir çoğunluğu hafız olduktan sonra hafızlığın bir anlam ifade edeceği bir eğitime devam etmeyi, bir meslek edinmeyi istemektedir. Halihazırda açık öğretim veyâ örgün olarak din eğitimi ağırlıklı bir eğitim alan bireyler olduğu gibi, Kur'an kursunun almış olduğu karar kapsamında öncelikle hafızlık eğitimini bitirmeye odaklanan bireyler de vardır. Hafızlık eğitimini iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olmak için gerekli bir adım olarak gören bazı katılımcılar ilahiyat alanı dışında farklı alanlara yönelmek istediklerini ifade etmiştir. Hafızlık eğitiminin tamamlandıktan sonra korunmasının çok önemli olduğuna değinilmiştir. Bunu sağlamak için öncelikle hafızlık eğitiminin sağlam bir şekilde bitirilmesi ve pekiştirme döneminin çok verimli olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Hafızlık eğitimi sonrasında düzenli ve planlı bir şekilde tekrar yapılmasının olmazsa olmaz bir gereklilik olduğu belirtilmiştir. Hafızlığın tekrar edilmesi amacıyla Ramazan aylarında hatimle teravih namazı kaldırmak, mukabele okumak gibi farklı etkinliklerin yanısıra hafızlığın kullanılabilceği mesleklerin seçilmesinin de oldukça önemli olduğu ifade edilmiştir.

Elde edilen bu sonuçlardan hareketle, gerek hafızlık eğitimi veren kurum ve eğitimcilere, gerekse bu eğitimi alan bireyler ve onların ailelerine aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Hafızlık eğitimi almaya karar veren bireyler kendilerine uzun vadeli ve gelecek vizyonu olan hedefler belirlemelidir. Birey, hafızlık eğitimini bitirmek isterken, hafızlığını nasıl kullanacağını ve neden hafızlık eğitimi aldığını anlamlandıran hedef tanımlamaları yapabilmelidir. Farkındalık bilinciyle de ilgili olan bu konunun hafızlık eğitimi öncesinde ve devamında netleştirilmesi gerekir. Bu kapsamda, bireyde iç disiplinin oluşması ve bilinçli bir şekilde hafızlık eğitimi alması için, daha hafızlık eğitimi almaya başlamadan önce bireye ailesi, yakın çevresi ve hocaları tarafından neden hafızlık eğitimi alması gerektiğini anlamlandırmasına destek verilmelidir.

Hafızlık eğitimi alan bireylerin en büyük problemlerinden birisi, söz konusu eğitim için ayırdıkları zaman sebebiyle örgün eğitimden geri kalmalarıdır. Bu durum, istihdam sorunu yaşanmasına ve örgün eğitimden bir beklentisi olmayan bireylerin hafızlık eğitimi almaya yönelmelerine sebebiyet vermektedir. Bu kapsamda hafızlık eğitiminde nitelik problemini aşmak için, önceden belirlenen bir vizyon çerçevesinde örgün eğitimle bütünleştirilerek kurgulanan bir hafızlık eğitim sistemi geliştirilebilir. Bu sis-

teme dâhil olan birey, eğitimini tamamladığında eğitim açısından hangi kazanım ve yeterliliklere sahip olacağını önceden bilmelidir.

Hafızlık eğitiminde kullanılacak yöntem belirlenirken, hocanın yönteme hâkimiyeti, kursun imkânları, öğrencinin kabiliyeti, bu eğitim için ayrılan zaman ve hafızlık eğitiminin hangi gerekçelerle yapıldığının dikkate alınması gerekir. İnternetin oldukça yaygın olduğu, eğitimde daha çok öğrenci merkezli yaklaşımların hâkim olduğu günümüz şartlarında hafızlık eğitimi veren Kur'an kursu hocalarının, gelenekten gelen ve şahsî tecrübelerinden kazandıkları meslekî deneyimden ilham alarak, öğrencileri motive etme yönünde yeni arayışlar içerisinde olması gerekir.

Hafızlık eğitimi alan bireylerin psiko-sosyal durumları dikkate alınmalıdır. Söz konusu eğitimin verildiği kurslarda rehberlik faaliyetlerinin aktif bir şekilde yapılması sağlanmalıdır. Bu kapsamda Kur'an kursu öğreticileri, veliler ve öğrencilere bilimsel destek verilmelidir.

Hafızlığın korunması için en önemli tedbirin Kur'an'ın sağlam bir şekilde ezberlenmesi olduğu göz önünde bulundurulmalı, ezber için harcanan zamanın boşa gitmemesi ve hafızlığın korunması için neler yapılabileceği önceden planlanmalıdır.

Kaynakça

- Akdemir**, Mustafa Atilla, "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık", *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, 2010, S. 13, ss. 21-40.
- Akyürek**, Süleyman, "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005, S. 18, ss. 175-192.
- Algur**, Hüseyin, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2018.
- Ay**, Mehmet Emin, *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları*, Düşünce Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2005.
- Aynur**, Hatice Şahin, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, DİB Yay. , Ankara 2015.
- Başkurt**, İrfan, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, Dem Yay. , 3. Baskı, İstanbul 2013.
- Bayraktar**, M. Faruk "Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları", *X. Kur'an Sempozyumu Kur'an ve Eğitim*, Fecr Yay. , Ankara 2008, ss. 124-126.
- _____, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992.

- Bozkurt**, Nebi, “Hafız”, *DİA*, 1997, C. 15, ss. 74-78.
- Buyrukçu**, Ramazan, *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001.
- Cebeci**, Suat. Bilal Ünsal, “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2006, C.4, S. 11, ss. 27-52.
- Cebeci**, Suat “Kur’an Öğretim Geleneği Olarak Hafızlık Eğitimi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2010, C. 46, S. 4, ss. 7-22.
- Creswell**, John W. , *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir, Eğiten Kitap, Ankara 2014.
- Cüceloğlu**, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, 29. Basım, İstanbul 2014.
- Çaylı**, Ahmet Fatih, *Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005.
- Çimen**, Abdullah Emin, “Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmaları İle İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlamaştırılmasında Bir Metot Denemesi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 18, ss. 92-93.
- Dartma**, Bahattin, “Günümüzdeki Hafızlık İle Asr-ı Saadetdeki Hafızlığın Karşılaştırılması”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, S. 29, ss. 179-192.
- DİB**, *Hafızlık Eğitim Programı*, Ankara 2010.
- Fırat**, Yavuz, “Kur’an Eğitimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, S. 23, ss. 560-566.
- Gazzâlî**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *İhyâu Ulûmi'd- Din*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yay. , İstanbul 2011.
- Hoy**, Anita Woolfolk, *Eğitim Psikolojisi*, Çev. Duygu Özen, Kaknüs Yay. , İstanbul 2015.
- İbn Cemâa**, Bedruddin Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim Sadullah el-Kinânî el-Hamavî, *İslâmî Gelenekte Eğitim Ahlakı*, Çev. Muhammet Şevki Aydın, TDV Yay. Ankara 2012.
- İbn Miskeveyh**, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Ya’kûb el-Hâzin, *Tehzîbu'l-Ahlak*, Çev. Abulkadir Şener, İsmet Kayaoğlu, Cihat Tunç, Büyüyenay Yay. , 2. Baskı, İstanbul 2013.
- Johnson**, Burke. Larry Christensen, *Eğitim Araştırmaları (Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar)*, Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir, Eğiten Kitap, Ankara 2014, 48.
- Kâbisî**, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Halef el-Ma'ruf el-Fakih el-Kayrani, *İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale*, Çev. Süleyman Ateş, Hıfzırrahman R. Öymen, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1966.

- Kettânî**, Muhammed Abdülhay Hz. Peygamberin Yönetimi, Çev. Ahmet Özel, İz Yay. , 2. Baskı, C.1/2, İstanbul 2003.
- Koç**, Ahmet, “Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik”, *Etkili Din Öğretimi*, Tİ-DEF, 3. Baskı, İstanbul 2010.
- _____, “Kur’an Kurslarının Mevcut Sorunları ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri”, *IV. Din Şûrası, Tebliği ve Müzakereleri*, Ankara 2009.
- _____, *Kur’an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma*, Avrasya Yay. , Ankara 2005.
- Kurt**, Yaşar, “Kur’an’ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 11, S. 22, ss. 229-251.
- Oruç**, Cemil, “Hafızlık Eğitimi: Elazığ-Harpuz Hamdi Başaran Kur’an Kursu Örneği”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, C. 45, S. 3. , ss. 41-60.
- Öcal**, Mustafa, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, Dergâh Yay. , İstanbul 2015.
- Özdemir**, Şuayip, “ Nisâ Sûresinde Aileyle İlgili Olarak Yer Alan Ayetlerin İstikrarlı Bir Aile Kurumunun Teşekkülü ve Çocuğun Eğitimi Açısından Tahlili”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, s. 3, 2002, ss. 1-17.
- Öztürk**, Fatma Zehra, *Kur’an Kursu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Temelleri ve Sorunları (Konya Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2017.
- Ryan**, Allison M. “The Peer Group as a Context for the Development of Young Adolescent Motivation and Achievement”, *Child Development*, 2001, C. 72, S. 4, ss. 1135-1150.
- Şahin**, Hatice, “Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama Modelleri”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu – I*, Ankara 2012, s. 76.
- Temel**, Nihat, “Kur’an Talimi ve Hafızlık Eğitimi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 18. , ss. 35-60.
- Taşdan**, Murat, Züleyha Ertan Kantos. “Sınıf Yönetimi ve Disiplin”, *Sınıf Yönetimi*, Ed. Zuhâl Cafoğlu, Grafiker Yay. , Ankara 2007.
- Ünsal**, Bilal, *Günümüz Kur’an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.
- Yıldırım**, Ali. Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay. , 8. Baskı, Ankara 2011, s. 224.
- Zernüci**, Burhaneddin (ö.591/1194), *Ta’lim’ul-Müteallim*, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Sahhaflar Kitap Sarayı Yay. , 13. Baskı, İstanbul 2015.